

ÇOK PARTİLİ DÖNEME GEÇİŞTEN 27 MAYIS'A TÜRKİYE'DE SİYASET VE ÜNİVERSİTE

Ali ARSLAN*

Türkiye'de Avrupa modelinde yükseköğretim kurumları ilk önce mesleki eğitim müesseseleri olarak kurulmuş ve Tanzimat döneminde "üniversite" tesis edilerek yükseköğretimde yeni bir dönem başlamıştır. 1863,1873 ve 1874 yıllarında yapılan üç başarısız denemeden sonra 1900 senesinde daimi bir müessese olarak faaliyet göstermeye başlayan "üniversite" 1933'e kadar Darülfünun olarak adlandırılmıştır.

1919'da ilmî özerklik ilk defa kanun ile verilmiş ve resmen ifade edilmemesine rağmen özerk bir idarî yapı kurulmuştur. Darülfünun'daki en yetkili yönetici olan Emin'in bütün öğretim üyeleri tarafından, fakülte reislerinin ise fakülte öğretim üyeleri tarafından seçilmesi ve Maarif Nezareti'nce tasdik edilmesi esası getirilmiştir. Darülfünun'da en yetkili organ olan Darülfünun Divanı; Emin ve fakülte reisleri yanında, her fakülte meclisi tarafından seçilen ikişer üyeden meydana gelmektedir. Divan'da idareci olmayan seçilmiş üyelerin sayısı devamlı olarak çoğunlukta olmuştur. Müderris ve muallimlerden oluşan, Meclis-i Müderrisin denilen fakülte meclisleri de fakültelerin en yetkili organı konumuna gelmiştir. Fiili olarak kurulan özerk idarî yapı, 1922'de bir kararname ile tüzelkişilik verilerek kanunî olarak da tanınmıştır. 1924 yılında üniversite işlerini ele alan Cumhuriyet yönetimi, Darülfünun'un ilmî ve idarî özerkliğini kanunlaştırdığı gibi, bu doğrultuda bir talimatname hazırlayarak, 1933'e kadar, 1919 düzenlemesi ile aynı prensipleri içeren özerk bir yönetim sistemi kurmuştur.

Darülfünun'dan ümit edilen verimin alınamaması üzerine, özellikle 1929 yılından itibaren Darülfünun'da ıslahat çalışmaları başlamıştı. Hükümet, İsviçre'den Albert Malche'ı getirerek bir rapor hazırlatmış ve büyük ölçüde bu raporun doğrultusunda, Darülfünun'dan Üniversite'ye geçilmişti. Üniversite'ye geçişle birlikte ilmî ve idarî özerkliğe son verilerek merkezi bir yönetim

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

kurulmuş, rektör ve dekanlar Maarif Nezareti'nce tayin edilmeye başlanmış ve özerk yapının bir uzvu olan Divan kaldırılmıştır. Ancak, fakülte bazında akademik konularda faaliyet göstermek üzere, Darülfünun'da olduğu gibi, fakülte meclisi uygulamasına devam edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin serbestçe dernek kurmalarına da son verilmiştir.

Üniversite'de merkezi yönetime geçiş, üniversite öğretim üyelerince kabul görmemiş ve 1938'de bizzat üniversite yönetimi özerklik konusunu gündeme getirmeye başlamıştır. Ancak, Maarif Vekili Hasan Âli Yücel'in 1944'e kadar özerkliğe karşı olması dolayısıyla bu konuda ciddi bir çalışma ortaya çıkmamıştır. Fakat, daha sonra çok partili sürecin başladığı 1945 yılında, özerklik konusunda somut adımlar atılmış ve 1946'da yeniden özerk üniversite yönetimini kuran bir Üniversiteler Kanunu yürürlüğe girmiştir¹.

1946 yılından itibaren Türkiye'nin dış politikada yatığı tercihler dolayısıyla iç politikada da farklı uygulamaların ortaya çıkmaya başlamıştı. Bu tarihe kadar Sovyetler ile Batılı ülkeler arasında ana hatlarıyla dengeli götürülen ilişkiler, Batı özellikle de Amerika Birleşik Devletleri taraftarlığına dönüştürülerek bozulmuştu. Bunda Sovyetlerin Boğazlarda üs taleplerini de içeren isteklerinin de büyük tesiri olmuştu. Sovyetlerin büyük bir tehdit algılaması üzerine oturtulan ve Türkiye'nin de yerine aldığı Batı Bloku'nun siyasetinin tek hedefi neredeyse komünizmle mücadele şeklinde ortaya çıkmıştı. Bu siyaset, dış politikada ABD ile neredeyse tam işbirliğine dönüşürken, içeride ise komünizmle mücadele adına, CHP iktidarının daha önce kapattığı İmam-hatip okullarının yeniden açılması kadar geniş bir alanda tezahürleri görülmüştü. Bu yeni anlayışa tabi olan CHP ve DP'li bütün iktidarların üniversiteye yönelik politikalarında da aynı anlayışın etkili olduğu muhakkaktı. Bunun en güzel örneği de CHP'nin üniversiteden solcu bazı öğretim üyelerini uzaklaştırması idi.

I - 1946 ÜNİVERSİTELER KANUNU'NA GÖRE ÖZERK ÜNİVERSİTE YÖNETİMİ

Esas itibariyle Darülfünun yönetim tarzına çok benzeyen 1946 düzenlemesi ile ilk defa birden çok üniversitenin bulunması dolayısıyla koordinasyon amacıyla yeni bir müessese olan Üniversitelerarası Kurul oluşturulmuştur. döneminde olduğu gibi Milli Eğitim Bakanı'na bağlı olan

¹ Ali Arslan, *Darülfünun'dan Üniversite'ye*, İstanbul 1995, s. 20-80 ; Ali Arslan, "Osmanlı Darülfünunu", *Osmanlı*, C.V, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, S.297-305 ; Ali Arslan, "Türkiye'de Üniversitenin Kuruluş ve Yönetimindeki Değişiklikler(1869-1946)", *Yeni Türkiye*, sayı 23 -24, Ankara 1998, s. 408-431.

üniversitelerde üst kurul olan ve üniversite rektörleri ile dekanlarından ve senatoların seçeceği birer temsilciden oluşan Üniversitelerarası Kurul'un başkanı da Milli Eğitim Bakanı'dır. DF'da olduğu gibi üniversiteler kanun ile M.E. Bakanı üniversitelerin de başı olarak kabul ediliyordu. Ancak yeni kanunla Bakan'ın üniversite yönetimi kurullarına bizzat katılarak yönetimde etkili olmasına engel konulmuştur. Ayrıca, Bakan'ın tasdik etmesi gereken evrakların tasdikinde de zaman açısından bir sınırlama getirilmiştir².

1. Üniversitelerarası Kurul

Millî Eğitim Bakanı başkanlığında üniversitelerin rektör ve dekanlarıyla, her üniversite senatosunun kendi üyeleri arasından seçeceği birer temsilciden oluşuyordu. Üniversitelerarası Kurul, M.E. Bakanı'nın isteği üzerine, bildireceği yerde toplanırdı. Türkiye'de birden çok üniversitenin ortaya çıkmasıyla bir nevi koordinasyon kurulu ve Bakan'a yardımcı olarak kurulan bir müessesedir. Başkanlığını M.E. Bakanı'nın da yapmasına rağmen Türkiye'de M.E. Bakanlığı dışında üniversiteler üzerinde kurulan ilk kurumdur³. İsteğe bağlı da olsa, Bakanın bile bazı meseleleri buraya havale etmesi dikkate alındığında, bazı durumlarda Üniversitelerarası Kurul'un kararlarının oluşmasında Bakan'dan daha fazla etkili olabileceği düşünülebilir. Ancak müessesenin, sadece Bakan'a bağlı ve Bakan'ın istediği zaman toplanması, Kurulun başkanının M.E. Bakanı olması ve kararların nasıl verileceğinin açıklanmaması dikkate alındığında Üniversitelerarası Kurul'un daha çok istişarî bir müessese veya Bakan'ın kararlarını olgunlaştırdığı bir kurum olarak kabul edilmesine yol açmaktadır.

2. Özerklik

Üniversiteler özerkliğe ve tüzelkişiliğe sahip kurumlardır. Üniversiteleri oluşturan fakülteler de, Üniversiteler Kanunu hükümlerine göre bilim ve yönetim özerkliğine ve tüzelkişiliğe sahiptirler⁴. 1946'da üniversiteye verilen özerklik Darülfünun'daki özerklik ile aynı prensipleri içermektedir. Yalnız yeni olarak Üniversitelerarası Kurul devreye girmektedir. Ancak bu müessesenin başkanının Milli Eğitim Bakanı olması dolayısıyla özerklik açısından önemli bir yenilik değildir.

² 1946 Tarihli Üniversiteler Kanunu (ÜK), m(madde). 14.

³ ÜK, m. 13.

⁴ ÜK, m. 1.

3. Üniversite Senatosu

Üniversitenin en yetkili organı olan Senato'nun başkanı Rektör'dür. Bir önceki rektör, dekanlar ve her fakülte profesörler kurulu tarafından seçilen ikişer profesör Senato'nun üyeleridir. Doğrudan üniversite yönetimine bağlı olan yüksek okulları, Profesörler Kurulu tarafından seçilecek birer üye ile Senato'da temsil edilirdi. Seçilen üyelerin görev süresi ikişer yıldır⁵. 1934 İ.Ü. Talimatnamesi'nde üniversite senatosuna karşılık gelen bir kurum yoktu. Ancak, DF Divanı ile Senato arasında büyük bir benzerliğin olduğunu görüyoruz. DF Divanı, rektör, dekanlar ve her fakülteden seçilen ikişer üyeden oluşuyordu. Üniversiteler Kanunu'nun bunlara ilave olarak eski rektör ile doğrudan üniversite yönetimine bağlı okullardan birer seçilmiş üyeyi Senato'ya dahil etmiştir.

4. Üniversite Yönetim Kurulu

Bu kurulun başkanı Rektör'dür. Önceki rektör ile fakülte dekanları ve üniversite dekanları ve üniversite genel sekreteri yönetim kurulunun üyeleridir. Üniversite Yürütme Kurulu; kanun ve tüzük hükümlerini, senato kararlarının uygulanmasını sağlayacak tedbirleri alacak ve Rektörün yapacağı bütün işlerde kendisine yardım edecektir⁶.

Üniversite Yönetim Kurulu, 1934 Talimatnamesi ile oluşturulan Üniversite Heyeti'ne bir önceki rektörün ilave edilmesiyle Üniversiteler Kanunu'na dahil edilen bir müessesedir. Daha hızlı icraat yapmak için ihtiyaç duyulan bu müesseseye, Senato'nun seçilen üyeleri arasından hiç kimsenin dahil edilmemesi, üniversitenin en yetkili organı olan Senato'nun seçilmişlerdeki ağırlığının yönetime yansımalarını engelleyen bir yapıyı oluşmasına yol açmıştır.

5. Rektör

Rektör, üniversite tüzelkişiliğinin temsilcisi ve yönetim işlerinin sorumlusudur. Üniversite kurullarına başkanlık eder ve bunların aldığı kararları uygular. Ayrıca, rektör, fakülteler arasındaki düzenli çalışmayı sağlamakla görevliydi. Rektör, fakülte profesörler kurullarının yapacağı ortak toplantıda ordinaryüs profesör ve profesörler arasından iki yıllığına salt çoğunlukla her dönem, başka bir fakülteden olmak üzere seçilirdi⁷. Rektör, 1934'deki ME Bakanlığı'na bağlı bir memur olmaktan kurtarılmıştır. DF dönemindeki en çok

⁵ ÜK, m. 10.

⁶ ÜK, m. 11.

⁷ ÜK, m. 12.

oy alan iki adaydan birinin Millî Eğitim Bakanlığı'nca tayin usûlü yerine, seçilen tek adayın tasdik edilerek göreve başlaması kabul edilmiştir.

6. Fakülte Yönetimi

Fakülte organları; Genel Kurul, Profesörler Kurulu, Yönetim Kurulu ve Dekan'dan oluşmaktadır. Fakülteler de Üniversiteler Kanunu hükümlerine göre bilim ve yönetim özerkliğine ve tüzelkişiliğine sahiptir⁸.

Profesörler Kurulu

Profesörler Kurulu'na fakülteadaki bütün ordinaryüs profesör ve profesörler katılırdı. Ayrıca, bir dersi bağımsız olarak yapmakla görevlendirilen doçentler ile doçentlerin kendi aralarından seçtikleri iki temsilci de Profesörler Kurulu'na dahil edilmişti⁹. Profesörler Kurulu, 1934-46 arasındaki Fakülte Meclisi ile katılan üyeler bakımından aynıdır. Ancak Profesörler Kurulu, artık dekanın bir istişarî yardımcısı değil, özerklik dolayısıyla fakültenin en yetkili organı haline gelmiştir. Profesörler Kurulu, DF döneminde özerk olan fakültelerin Fakülte Meclisi ile büyük paralellik arz etmektedir.

Fakülte Yönetim Kurulu

Fakülte Dekanı başkanlığında, bir önceki dekan ile Profesörler Kurulu tarafından profesör veya ordinaryüs profesör arasından seçilen üç öğretim üyesinden oluşurdu¹⁰.

Dekan

Profesörler Kurulu tarafından profesörleri arasından iki yıllığına mutlak çoğunlukla seçilecektir. Bir dekanın tekrar seçilebilmesi için dört yıl geçmesi şarttır. Dekan, fakülte tüzelkişiliği ve fakülteye bağlı tüzel kişiliklerin temsilcisi ve yönetim işlerinin sorumlusudur¹¹. 1946 Üniversiteler Kanunu ile Dekan, Profesörler Kurulu'nun doğrudan seçeceği üç temsilci ve bir de eski dekan ile birlikte fakülteyi yönetmek zorunda bırakılıyordu. Ayrıca, rektörün fakülte organlarına başkanlık etmesi de söz konusu değildi. Bütün bunlara dikkat edildiğinde, dekan fakültede bir amir değil, fakülte tüzelkişiliğinin gerçekten bir temsilcisidir.

⁸ ÜK, m. 1.

⁹ ÜK, m. 5.

¹⁰ ÜK, m. 7.

¹¹ ÜK, m. 8.

7- Öğrencinin Örgütlenmesi ve Yönetime Katılması

1946 düzenlemesi ile öğrencilerin örgütlenebilmesi için 1934'te konulan kayıt ve engeller kaldırıldı. Böylece dönemde olduğu gibi öğrencilerin serbestçe örgütlenebilme yolu açılmış oldu. Üniversitede öğrencilerin yönetime katılması söz konusu değildir.

II- CHP HÜKÜMETLERİ DÖNEMİNDE ÖZERK ÜNİVERSİTELERE MÜDAHALE VE TARTIŞMALAR

CHP iktidarının Üniversitelere özerkliği vermesinden kısa bir süre sonra, hükümetler tarafından müdahalenin yapıldığı yolundaki tartışmalar tekrar başlamıştır.

1- Üniversitelere Öğrenci Seçimi

1946'da, yeni hükümeti kurmakla görevlendirilen C.H.P.'den Recep Peker, 14 Ağustos 1946'da Meclis'te okuduğu hükümet programında liseleri bitiren ve olgunluk imtihanı veren bütün gençlerin, burslu ve yatılı olanlar dışında, üniversitelere ve yüksek okullara girebilmesini önleyen kayıtların ve sınavların kaldırılacağını açıkladı¹². Fakat, muhtar üniversitelerde öğrencilerin üniversiteye alınmasının Üniversite Senatosu'nun kararı ile olması¹³ dolayısıyla hükümet tarafından üniversite özerkliğine müdahale edildiği, lise mezunlarının üniversiteye giriş şartlarının doğrudan özerk üniversite tarafından düzenlenmesi gerektiği konusunda tartışmalar başladı¹⁴.

Özerklik öncesi hükümetlerin tavırlarına benzeyen ve özerkliği dikkate almadan tarafından sergilenen bu tutumdan Recep Peker Hükümeti vazgeçmemiştir. Hükümetin aldığı bu karar Üniversitelerarası Kurul'da kabul edilerek, hükümetin emrivakisine özerklik içerisinde meşruiyet bulunmaya çalışılmıştır. Üniversitelerarası Kurul, lise olgunluk imtihanlarını başarılarının başka bir seçme sınavına tabi tutulmaksızın üniversitelere girmelerini kabul etmişti¹⁵.

¹² Cumhuriyet gazetesi(C), 15.VIII.1946.

¹³ ÜK, m. 7,10.

¹⁴ C, 17.VIII.1946.

¹⁵ İ.Ü. Rektörü Sıddık Sami Onar'ın açıklamaları için bakınız; C, 28.XI.1946.

Özerklik sonrası üniversitelerle hükümet arasında karşılaşılan ve tamamen öğretime yönelik olan ilk problemde, hükümetin verdiği karara meşruiyet kazandırılmaya çalışılmış ve siyasi otoritenin kanuna aykırı olarak aldığı karar, daha sonra, başkanı Milli Eğitim Bakanı olan ve ilk defa 1946 yılında kurulan Üniversitelerarası Kurul tarafından düzeltilmeye çalışılmıştır. Bu da, özerkliğin nasıl algılandığının bir göstergesidir.

2- Üniversite ve İdeoloji Tartışmaları

T.B.M.M.'de, Ankara Üniversitesi'nin bütçesi görüşülürken, C.H.P. Milletvekili Cemil Barlas, üniversite muhtar olmakla beraber, Türk milliyetçiliğinin beşiği olan bu müessesede sağdan soldan gelecek cereyanlara asla geçit verilmemesi gerektiği hakkındaki sözleri ile yine C.H.P. Milletvekili Reşit Aydın'ın sağdan soldan gelen fikirlerin propagandasına fırsat verilmemesi ve "Türk İnkılabı'nın yetiştirdiği alimlerin Atatürk rejiminin prensiplerini telkin etmeleri gerektiği ve kuvvetli esbaba istinat ettiklerini" söylemeleri¹⁶ üniversite ve ideoloji tartışmasını gündeme getirmiştir.

Bu konudaki tartışmaya *Cumhuriyet* gazetesi yazarı Nadir Nadi tarafından sert bir yazı ile cevap verilmiştir. Milletvekillerinin üniversite ve muhtariyet gibi önemli bir konuda söz söylerken ciddi olmaları gerektiğini söyleyen Nadir Nadi, "Üniversite, muhtardır ama, ideoloji cereyanlarına meydan vermeyelim" demenin hatalı olduğunu ve üniversitede ilim ve fikir hürriyeti olmasının özerkliğin ilk şartı olduğunu belirtmiştir. Nadir Nadi, ideolojinin cereyanlarına meydan vermeyelim demenin "üniversitenin şeklen hür", "fakat, orada sansüre bağlı resmi bir ilim" müessesesi kurmak demek olacağını söylemiştir¹⁷.

Nadir Nadi'nin de belirttiği gibi üniversitelerin özerkliğe sahip olabilmesi için ilim ve fikir bakımından hür olması şarttır. Yoksa, serbest alıştırmaya yapılması mümkün olmaz. Özerkliğin yeni kazanıldığı bir dönemde, bazı milletvekillerinin bu fikirleri, özerklikten ne anladıklarını açıklamaları bakımından önemlidir.

3- Sol Temayüllü Bazı Hocaların Üniversite'den Uzaklaştırılması ve Yargılanmaları

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde, bazı sosyalist öğretim üyelerinin komünizm propagandası yaptıkları, milliyetçilik aleyhine konuşmalarda ve siyasi telkinlerde buldukları hakkında iddialar 1946 sonları

¹⁶ C, 12.XII.1946.

¹⁷ Nadir Nadi, "Üniversite ve İdeoloji", C, 13.XII.1946.

ve 1947 başlarında yoğunluk kazanmıştı. Bu konu 6 Mart 1947'de Ankara'da üniversite gençliğinin komünizme karşı bir gösteri yapmaları ile yeni bir boyuta ulaşmıştı.

Bu olaylar üzerine Ankara Üniversitesi Senatosu toplanarak solcu hocalardan Edebiyatçı Prof. Dr. Pertev Naili Boratav, Sosyolog Doç. Dr. Behice Boran ve Tarihçi Prof. Dr. Niyazi Berkes'in üniversiteden uzaklaştırılmasını görüşmüştü. Bu toplantıda, bir öğretim üyesinin hangi şartlarda üniversiteden uzaklaştırılacağı konusunda tartışmalar olmuş ve "suç" kelimesi üzerinde bir hayli tartışma meydana gelmişti. Prof. Hirsh ile Prof. Esat Arsebük suç kelimesinin manasını anlatmışlar ve bunun üzerine senato bunun TBMM tarafından tefsirine karar vermişti. Ancak, daha sonra Hirsh ile Arsebük, muhtar üniversitenin sık sık TBMM'ye başvurmasını doğru bulmadıklarını ve işin sonunun tehlikeli olacağını düşünerek senatoya bir muhtıra vermişlerdi. Fakat senato kararını değiştirmemiş ve Hirsh ile Arsebük senatodan istifa etmişlerdi¹⁸.

TBMM Milli Eğitim Komisyonu'nun 14 Mayıs 1947 tarihli toplantısında Milli Eğitim Bakanı, A.Ü. Rektörü ve dekanları hazır bulunmuşlardı. Toplantıda, Ankara Üniversitesi'nin çok gevşek ve müsamahakâr davranması ve **"komünist hocaların Ankara Üniversitesi'nde tekâsüf etmiş olması çok heyecanlı konuşmalara yol açmıştı"**. Milletvekillerinden Dr. Fahri Kurtuluş ve Emin Soysal, mezkûr üç hocanın hâlâ komünist tahrikleri yapmakta olduklarını örneklerle anlatmışlardı. Fuat Köprülü ile Tahsin Banguoğlu, üniversite senatosunun yedi aydan beri bu mesele üzerinde bir çözüm bulamamasını acı bir dil ile tenkit etmişlerdi. Nureddin Ünen ise, AÜ Rektörü Şevket Aziz Kansu'dan ilmi ve resmi selahiyetine istinaden, bu hocaların **"komünist mi, hümanist mi, sosyalist mi veya bolşevik mi?"** olduğunu sormuştu. Rektörün cevabı ise **"Ben faniyim, bunu kanun tayin etsin"** olmuştu. Komisyon toplantılarında, bazı arkadaşlarıyla birlikte Emin Soysal, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin derhal lağvını ve yeniden kurulmasını teklif etmişti. Dr. Fahri Kurtuluş ise, Atatürk'e hürmeten fakültenin isminin değiştirilmesini doğru bulmamıştı. Nureddin Ünen de, üç hocanın hatası, senatonun kayıtsızlığı yüzünden bu fakültenin kapatılmasına karşı çıkmış, suç varsa bunu karşılayacak kanunun bulunduğunu, "asıl meselenin senatoyu harekete geçirecek bir tesirin vücuda getirilmesi" olduğunu ifade etmişti. Uzun görüşmelerden sonra konu beş kişilik bir tali komisyona havale edilmiş, İstanbul Üniversitesi kadrosu tasdik edilirken Ankara Üniversitesi kadrosu ittifakla reddedilmişti¹⁹. Bu solcu öğretim üyelerine şiddetli bir tarzda komünistlik suçlamasında bulunan bazı

¹⁸ Prof. Hirsh'in bu konuda anlattıkları için bakınız; C, I IV.1949.

¹⁹ C, 15.V.1947.

milletvekillerinin, mesela Dr. Fahri Kurtuluş, Turancı fikir taşıdıkları da dikkate alınmalıdır.

Mecliste meydana gelen tartışmalar, suçlamalar ve belki de en önemli tesir Ankara Üniversitesi kadrolarının Milli Eğitim Komisyonu'nda reddedilmesi üzerine, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü harekete geçerek, "bahis konusu edilen olayları yeniden gözden geçirmek lüzumu"nu duymuştu²⁰. Ankara Üniversitesi Senatosu, solcu öğretim üyeleri hakkında bir hükmün adli mercilerce verilmesini kararlaştırmış ve tahkikçi olarak Hukuk Fakültesi Ceza Profesörü Baha Kantar'la Doç. Faruk Erem tarafından yapılan tahkikatın sonucunda bir fezleke hazırlanmıştı. Evrakları ile beraber bu fezleke Milli Eğitim Bakanlığı'na gönderilmiş ve Bakanlık da bu fezlekeyi Danıştay'a yollamıştı²¹.

Bu arada, solcu hocaların üniversiteden uzaklaştırılması için üniversiteler kanununa "ideolojik telkinlerle uğraşan" öğretim üyelerinin üniversiteden ilişkilerinin kesilmesi yönünde bir madde eklenmesi gündeme gelmişti²². Ancak, 22 Aralık 1947 tarihinde, A.Ü. Senatosu'nun sorduğu tefsirin cevabını kararlaştıran TBMM Milli Eğitim Komisyonu, solcu hocaların üniversiteden atılmaları konusundaki selahiyetin üniversite senatosuna ait olduğunu açıklamıştı²³.

27 Aralık 1947'de Ankara'da öğrencilerin komünizm aleyhine yaptıkları gösteri üzerine, bu öğretim üyeleri ihtiyati tedbir olarak derslere girmekten alıkonulmuştu. Milli Eğitim Bakanlığı mesleki disiplin bakımından herhangi bir yetkisi olmaması dolayısıyla, Ankara Üniversitesi'ne "telkinde bulunmuş"tu²⁴. 10-11 Mart 1948 tarihlerinde iki gün süren toplantılar neticesinde A.Ü. Senatosu, Niyazi Berkes, Behice Boran ve Pertev Naili Boratav'ın üniversiteden uzaklaştırılmasını kararlaştırdı.

Bu üniversiteden ihraç kararı üzerine, Prof. Pertev Boratav ve Doç. Niyazi Berkes haklarında alınan kararın kanunsuz ve haksız bir muamele olduğunu, Üniversitelerarası Kurul nezdinde itirazda bulunacaklarını söylemişlerdi. Bu hocalar, senatonun verdiği kararlar "üniversite muhtariyetinin ve akademik hürriyetin aldığı yaranın çok derin" olduğunu, münevverlerin asıl

²⁰ A.Ü Rektörlüğü'nün tebliği için bakınız; C, 18.V.1947.

²¹ **Son Posta** gazetesi(SP), 14.XI.1947.

²² **SP**,18.XII.1947.

²³ **SP**, 23.XII.1947; Ayrıca bakınız; Selim Ragıp Emeç, "Solcu Profesörlerin Durumu", **SP**, 9.I.1948.

²⁴ **C**, .V.1948.

bu noktada düşünceleri gerektiğini söylemişlerdir²⁵. Öğretim üyeliği mesleğinden çıkarılma kararlarına Üniversitelerarası Kurul'a başvurarak itiraz eden Behice Boran, Niyazi Berkes ve Pertev Boratav, kendilerinin senatoya verdikleri yazıların dikkate alınmadığını, esasında senatonun öğrencileri Türk Devrim ülkülerine bağlı ve milli karakter sahibi vatandaşlar olarak yetiştirme görevini yerine getirmediğini iddia etmişlerdi. Bu hocalar, kendilerinin öğrencilere "ilim zihniyeti vererek ve Türk milletinin değerlerini ve realitelerini göstermek suretiyle, onları Türk İnkılabının ülkülerine bağlı ve milli karakter sahibi vatandaşlar olarak yetiştirdiklerini" söylemişlerdi²⁶.

Üniversitelerarası Kurul'un 22 Şubat 1948'deki toplantısında İstanbul'dan gelen 13 üye ile Ankara'dan 7 üyesi arasında görüş ayrılığı çıkmıştır. İstanbul'dan gelen üyeler, bahsi geçen hocaların sol temayüllü olduklarını kabul etmekte, ancak üniversitede komünizm propagandası yaptıklarına dair elde kesin ve sabit delillerin olmadığı ve karinelere dayanılarak öğretim üyelerinin üniversiteden uzaklaştırılmayacağını savunmuşlardı. Bu toplantıya, solcu hocaların üniversite çatısı altında kalmalarına karşı olan Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer katılmamıştı. Solcu hocaların tekrar üniversiteye iadelerine karar verilmesi üzerine, Üniversitelerarası Kurul'daki Ankara Üniversitesi delegeleri toplantıyı terk etmişlerdi. Ancak, bu kararın Milli Eğitim Komisyonu ve TBMM temayülüne aykırı olması nedeniyle yeni bir durum ortaya çıkmıştı. Hatta bu hocaların tekrar üniversiteye dönmeleri kararı karşısında, tek çarenin üniversitenin lağvedilerek yeniden kurulması tartışılmaya başlanmıştı²⁷.

Üniversitelerarası Kurul'un verdiği karar Meclis'te iyi karşılanmamış ve bu hocaların üniversiteden uzaklaştırmak için TBMM'de bir çarenin aranmasına başlanmıştır. Bu arada, AÜ Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yönetim Kurulu, Üniversitelerarası Kurul kararı ile fakülteye dönen solcu hocaların derslere girmemesini kararlaştırmış ve bu hocaların derslerini tadil etmiştir²⁸. Ancak, fakültenin bu kararına rağmen bu hocalar istifa etmemiş ve derslerin yeniden başlatılması için faaliyete geçmişlerdi²⁹. İstifa ettiklerine dair haberleri yalanlayan Niyazi Berkes, istifa edecek bir durumun olmadığını, esas istifa edecek kişinin Milli Eğitim Bakanı olduğunu iddia etmişti³⁰.

²⁵ SP, 12.I.1948.

²⁶ SP, 24.I.1948.

²⁷ SP, 23.II.1948.

²⁸ SP, 24.II.1948.

²⁹ C, 3.III.1948.

³⁰ Niyazi Berkes'in yazdığı mektup için bkz; C, I.V.1948.

6 Temmuz 1948 tarihinde TBMM'de kabul edilen Ankara Üniversitesi Teşkilat Kanunu ile Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nden üç solcu hocaların kadroları iptal edilmiştir. Üniversitelerin komünizmle mücadelede görevini yapmadığı hususunda çok şiddetli tenkitler yapıldığı görüşmelerde, ME Bakanı Tahsin Banguoğlu, "kusurlar ortada dururken vasıtaların ortadan kaldırılmasını" uygun görmemiştir. Yani solcu hocaların görevden uzaklaştırılması gerekirken kürsülerin tahsisatlarının iptal edilerek, kürsülerin ortadan kaldırılmasının yanlış olduğunu belirtmiştir³¹. Ancak, solcu hocalar, kadroları iptal edilerek üniversiteden uzaklaştırılmışlardır. Böylece Türkiye'de ilk defa kadroları Meclis tarafından iptal edilerek üniversiteden hoca atılması gerçekleştirilmiştir.

18 Haziran 1948'de açılan davada öğrenci, öğretim üyesi, Milli Eğitim Bakanlığı yetkilileri şahit olarak dinlenmiş³² ve bu dava uzun bir aradan sonra 11 Şubat 1950'de bitirilmiştir. Neticede Pertev Naili Boratav suçsuz bulunurken, Behice Boran ve Niyazi Berkes üçer ay hapis cezasına çarptırılmıştır³³.

Milli Eğitim Bakanı'nın doğrudan doğruya üniversiteye müdahale ederek öğretim üyelerini görevden alması ilk defa meydana gelmiştir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla da özerklik dönemlerindeki - askeri müdahaleler devirleri hariç- tek uygulamadır. 1946'da üniversitelere özerklik veren CHP'nin esasında bu konuda fazla samimi olmadığı ve özerkliği üniversiteye müdahalede bir engel olarak görmediği anlaşılmaktadır.

4- Solcuların Atılmasında Hükümetten Farklı Düşünen ve Karar Veren Üniversitelerin Bütçelerinde Kısıtlama Yapılması

Sol temayüllü hocaların Ankara Üniversitesi Senatosu'nca cezalandırılmaması üzerine, 14 Mayıs 1947'de yapılan TBMM Milli Eğitim Komisyonu toplantısında İstanbul Üniversitesi kadroları aynen kabul edilirken, Ankara Üniversitesi kadroları ittifakla reddedilmiştir³⁴.

10 Ekim 1947'de üniversite bütçesi üzerinde Maliye Bakanı Halit Nazmi Keşmiri ile görüşmek isteyen İÜ Rektörü Sıddık Sami Onar ile İÜ Edebiyat Fakültesi Dekanı Ongunsu'nun bu talepleri bakan tarafından reddedilmişti. Bunun üzerine, Rektör ve Dekan, Başbakan Hasan Saka'ya giderek istifa edeceklerini söylemişlerdi. Ancak bu istifalar başbakan tarafından tasvip

³¹ SP, 7.VII.1948.

³² C, 5.II.1949.

³³ Feroz Ahmed-Bedia Turgay, Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971, Ankara 1976, s. 61.

³⁴ C, 15.V.1947.

görmemiş ve problemin çözüleceği ifade edilmişti³⁵. İstanbul Üniversitesi Senatosu ile merkezi hükümet tahsisatın harcanması konusunda anlaşamamaktadırlar. Hükümet, üniversiteye ayrılan tahsisatın sarfı konusunda nihai söz sahibi olmak istemekte, üniversite ise bu konuda fedakârlık yapmak istememektedir. Üniversitelere özerklik verilmesine rağmen, hâlâ eski döneme ait mevzuatın değiştirilmemesi, kadroların daha verimli kullanılmasını engellemektedir. Fakat, en önemli mesele ise üniversitelerde "aşırı solcu profesörler hakkında karara varılamaması" dolayısıyla hükümet üniversiteleri sıkıştırılmaktadır. Bütün bunlar üniversitelerin çalışmalarını kötü etkilemekte ve yöneticilerini zor durumda bırakmaktadır³⁶.

Üniversite muhtariyetinin olmasının tabii bir neticesi olarak bütçenin tasarrufu hakkının üniversite senatosuna devredilmesi gerekirken, hükümetin bunu yapmaması³⁷, özerklik konusunda üniversite ile hükümet arasında görüş ayrılığının mevcut olduğunu göstermektedir.

İTÜ Rektörü Tevfik Sağlam da 80 kişinin birden kadrodan çıkarılması üzerine istifa etmiş ve fakat senato istifayı kabul etmemişti. Ancak istifada ısrar eden Sağlam, yeni kadro ile rektörlük mesuliyetini taşımasının mümkün olmadığını, yapılan kadro indiriminin İTÜ'ye bağlı fakültelerin faaliyetlerini müşkül bir duruma düşürdüğünü ve Meclis'in Bütçe Komisyonu'nda üniversite muhtariyetinin ehemmiyetini henüz kavrayamadığı anlaşılan bazı zevat, üniversiteyi içeriden zayıflatmaya muvaffak olabileceğini söylemişti. Üniversite Teşkilat Kanunu'nun MEB ile yapılan geniş görüşmeler neticesinde yapıldığını, ancak, bütçe komisyonunda yapılan değişikliklerle üniversitelere en ağır darbenin indirildiğini ifade eden Sağlam, muhakkak tasarruf niyetinde olanlara bizzat kendilerinin bütçede nasıl tasarruf yapılabileceğini gösterebileceklerini fakat, bu yol tutulmayarak kadrolarda indirim yapılarak, ilim yuvalarının boğazına ipin geçirildiğini beyan etmiştir³⁸.

Üniversitelerin teşkilat kanununda yapılan indirimlerden Ankara, İstanbul ve İstanbul Teknik Üniversiteleri rahatsız olmuş ve üniversite teşkilat kanununda gerekli tadilat yapılmak üzere tekrar TBMM'ye gönderilmesine karar verilmişti³⁹.

³⁵ SP, 12.X.1947.

³⁶ SP, 15.X.1947.

³⁷ Selim Ragıp Emeç, "Üniversitenin Solcu Hocaları", SP, 25.X.1947.

³⁸ C, 16.VII.1948.

³⁹ SP, 27.VII.1948.

5 - Solcu Öğrencilerin Takip ve Mahkemeleri

Solcu öğretim üyelerinin Ankara Üniversitesi'nden atılması çalışmaları yapıldığı bir sırada 60 öğrencinin solcular hakkında bir beyannameyi Bayrak gazetesinde yayınlamaları üzerine, 48 öğrenci de A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ndeki hocalarını öven bir yazıyı Kuvvet ve 24 Saat gazetelerinde yayınlamışlardı. İşte ilk defa solcu öğrencilerin gündeme gelmesi bu hareketle meydana geldi. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi talebelerinin büyük çoğunluğu rektörden solcu öğrencileri üniversiteden kovmasını istemişlerdi⁴⁰.

Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün komünistlerin yuvası olduğu yolundaki iddiaların ortaya konması üzerine bu fakültedeki solcu talebeler hakkında Ankara 5. Asliye Ceza Mahkemesi'nde dava açılmıştır. Solcu öğrencilerin gizli komünizm propagandası yaptıkları, din ile alay ettikleri, Lenin'in fikirlerini samimi buldukları, Nazım Hikmet'in şiirlerini taşıdıkları, milliyetçilikle alay ettikleri ve "Dünyanın üzerine kızıl damgamızı vuracağız" dedikleri şahitler tarafından ifade edilmiştir⁴¹.

Sıhhi muayenesi neticesinde mahkûmiyetinin tecili hususunda karar verilecek olan Nazım Hikmet'i destekler mahiyette, İstanbul'da YGT Derneği tarafından 48.000 beyannamenin dağıtılması üzerine bu dernekte arama yapılmış ve bazı evraklar müsadere edilmiştir. Yapılan tahkikatta bu beyannameleri dağıtan YGT Derneği Başkanı İlhami Berktaş'la beraber 15 üniversiteli yakalanmıştır. Bu gençler 11 Mayıs'tan itibaren açlık grevine başlamışlardır⁴².

6- Üniversiteli Hoca ve Öğrencilerin Siyasetle Uğraşabilmeleri

Solcu hocalar-öğrenciler meselesi, yaş haddinden emekliliğe ve kadro indirimlerine üniversitelerin tepki göstermeleri, sebeplerinden üniversitelerin siyasetle uğraştıkları yolunda bazı görüşler serd edilmeye başlanmıştır. Bunun üzerine bir açıklama yapan İÜ Rektörü Sıddık Sami Onar, üniversite dahilinde hiç kimsenin politika ile meşgul olamayacağını, üniversite dışında ise her öğretim üyesinin kanaatine göre hareket edeceğini, öğretim üyeleri için herhangi bir partide faal vazife almasının mevzubahis olmadığını belirtmiş ve özellikle İ.Ü.'de ne hoca, ne de talebenin siyaset yapmadığını söylemiştir⁴³.

⁴⁰ C, 7.III.1947.

⁴¹ C, 15.XII.1947.

⁴² C, 12.IV.1949.

⁴³ SP, 16.VI.1949.

Kısa bir süre sonra, İstanbul'da kurulan iki partinin kurucuları arasında iki üniversite öğrencisinin bulunması, üniversite öğrencilerinin siyasetle uğraşip-uğraşamayacakları konusunu yeniden gündeme getirdi. Bu hususta İçişleri Bakanlığı konunun çözümlenmesi için üniversiteye müracaat etmişti. Bunun üzerine, Ankara, İstanbul ve İstanbul Teknik Üniversiteleri ayrı ayrı inceleyerek birer rapor hazırlamışlardı. 24 Ekim 1949'da ME Bakanı Tahsin Banguoğlu başkanlığında toplanan Üniversitelerarası Kurul, öğrencilerin reşid oldukları takdirde üniversite dışında herhangi bir siyasi faaliyete iştirak edebileceklerini belirtmekle beraber, öğrencilerin dersleri yerine siyasetle uğraşmalarının arzu edilmediği de ayrıca açıklamıştı⁴⁴.

Öğretim üyelerinin siyasetle uğraşma konusu zaman zaman tartışmalara neden olmuştur. İÜ Tıp Fakültesi'nden Prof. Nihad Reşad Belger'in bir siyasi partinin İstanbul İdare Heyeti Başkanlığı'nı üstlenmesi İstanbul Üniversitesi yönetimince iyi karşılanmamıştır. Senato, aktif politika ile uğraşan Prof. Belger'i, Fakülte Yönetim Kurulu vasıtasıyla uyararak, bu tür faaliyetlerden kaçınmasını istemiştir⁴⁵.

7- Muhalefetteki Demokrat Parti-Üniversite İlişkileri

Çok partili siyasi hayata geçişle beraber 7 Ocak 1946'da resmen kurulan Demokrat Parti'nin programında üniversitelerin özerkliğine de yer verilmiştir. Yüksek öğretimde keyfiyete önem verilmesini ve bu esasa göre öğretim kurumlarının takviye edilmesini hedefleyen DP'ye göre "Üniversiteler ilmî ve idarî muhtariyete sahip olmalıdır. İlmin, tekniğin, güzel sanatların süratle gelişmesini ancak, ilmin, sanatın ve her türlü fikir faaliyetlerinin siyasi ve idarî müdahalelerden uzak kalmasına bağlı olduğunu beyan eden DP, bunu, "demokrasinin değışmez bir esası olarak kabul" ettiğini açıklamıştır⁴⁶.

Özerklik sonrasında serbestçe örgütlenen ve bağımsız olarak faaliyetlerde bulunan öğrenciler DP ile temasa geçerek bu partiyi tanımaya çalışmışlardır. 25 Şubat 1947'de, İÜ Talebe Birliği adına Ankara'ya giden öğrencilerden bir grubu DP Genel Merkezini ziyaret ederek, Celal Bayar ve Fuat Köprülü ile görüşmüş ve onlara çeşitli sorular sormuşlardı. Bu görüşme sırasında, bir öğrenci, "İlahiyat Fakültesi'nin kurulmasının ahlakın kuvvetlendirilmesi açısından lüzumlu olduğunu" ve DP'nin dinî tedrisatı desteklemesini istemişti. Bunun yanında milliyetçilik ve sistem hakkındaki sorulara C. Bayar ve F. Köprülü, DP'nin "ne liberal, ne sosyalist, ne de komünist olduğunu, milli bünyeye uygun

⁴⁴ C, 25.X.1949.

⁴⁵ C, 6.IV.1950.

⁴⁶ DP'nin Parti Programı (C, 8.I.1946), m. 38-39.

bur siyaset takip ettikleri" cevabını vermişlerdi. Ayrıca, DP yetkilileri, "mütearrız bir milliyetçiliğin" bugün tecviz edilemeyeceğini, şahısların vicdan hürriyetlerine riayete, laik esasların DP tarafından benimsendiğini söylemişlerdi⁴⁷.

10 Mart 1947'de İstanbul Üniversitesi'nden 25 kişilik bir grup DP İl Merkezi'nde Celal Bayar'ı ziyaret etmişlerdi. Bayar, "Atatürk gençliğinin ehliyetli ve liyakatli" olduğunu söylemişti. Üniversite gençliğinin memleket meselelerine lakayd kalmaması gerektiğini, politikanın yalnız ihtirasa dayanan kötü kısmına itibar etmemelerini temenni eden Bayar, demokrasi için beklemeye gerek olmadığını, acele olarak "millet demokrasisine" geçilmesini istiyordu. CHP'nin bazı yüksek tahsil talebe birliklerini desteklediğine işaret eden gençlere, Celal Bayar, DP'nin de gençliğin bütün faydalı olan teşebbüsleriyle yakından alakadar olduğunu söylemişti⁴⁸.

Üniversitelerin yaygınlaştırılmasını düşünen DP, Doğu bölgesinde eğitimin yaygınlaştırılmasını ve Doğu'da Fakülte ve Enstitüleriyle bir kültür merkezinin kurulması lüzumuna inanmakta idi⁴⁹.

III-DEMOKRAT PARTİ İKTİDARI BAŞLARINDA ÜNİVERSİTELERLE İLİŞKİLER

DP'nin kuruluşunda özerk üniversiteye taraf olduğunu beyan etmesi ve özerklik vermesine rağmen CHP'li hükümetlerin buna riayet etmemeleri dolayısıyla üniversiteler DP iktidarına olumlu yaklaşmışlardı. DP Hükümetleri iktidara geldiklerinde öğrenciler ile aralarında diyalogun iyi olduğu görülmektedir.

4 Ağustos 1950'de komünizmi telin toplantısı yapan İÜ Talebe Birliği toplantısına CHP, Millet Partisi ile beraber DP temsilcisi de hazır bulunmuştu. Toplantı sonunda İÜ Talebe Birliği Başkanı Babür Arun tarafından Başbakan Adnan Menderes'e bir telgraf çekilmiş, Menderes'in "Türkiye'de vatansızların kökünü kazıyacağız" sözlerine atıf yapılarak Türkiye'de komünist neşriyatın kökünün kazınmasını istediklerini bildirmişti⁵⁰.

⁴⁷ SP, 26.II.1947; C, 26.II.1947.

⁴⁸ C, 11.III.1947.

⁴⁹ SP, 5.X.1947.

⁵⁰ C., 5 Ağustos 1950.

İstanbul'daki bazı öğrencilerin inkılapları koruma gayesiyle **Büyük Doğu** ve **Sebilürreşad** dergileri aleyhine kanunsuz yürüyüş yapmaları akabinde, Ankara'da 100 kadar öğrenci 21 Mart 1951'de Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'ye müracaat ederek Başbakan'la görüşmek istediklerini bildirmişlerdi. Görüşmeyi kabul eden Başbakan Menderes'e, gençler, inkılapların korunması mevzuunda görüşlerini anlatmışlardı. Menderes de bu çeşit gösterilerin "gençler arasında ikilik yaratmak üzere hazırlandığını, gençliğin politikaya alet edilmesinin doğru olmadığını" ifade etmişti⁵¹.

23 Mart'ta Ankara'dan İstanbul'a gelen Başbakan yardımcısı Samet Ağaoğlu ve Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri, talebe cemiyetleri mümessilleri ile görüşmüş ve bu temaslar üniversite muhitinde ve öğrenci cemiyetlerinde son derece iyi intiba uyandırmıştı. Mevcut olmayan irticayı var gibi gösterildiğini izah eden hükümet temsilcileri bir irtica cereyanı olması halinde kendilerinin tedbir almakta hassas davrandıklarını anlatmışlar ve üniversiteli gençler de bu görüşe katılmışlardı. Öğrenciler kanunsuz gece gösterisine kendilerinin de karşı olduklarını söylemişlerdi. Daha sonra İ.T.Ü.' de yapılan diploma töreninde Samet Ağaoğlu ve Tevfik İleri öğrenciler tarafından samimi sevgi ve tezahüratla karşılanmışlardı⁵².

1952 yılında, CHP lideri İsmet İnönü'nün İstanbul'da yaptığı bir basın toplantısında, iktidarı suçlayarak "artık üniversitelerin muhtariyetine de tecavüz edildiğini, mukavemet için bir mücadele açıldığını" beyan etmesi üzerine, üniversite muhtariyeti konusu gündeme gelmişti. Bu iddia üniversiteler ve hükümet tarafından tepkiyle karşılanmıştı. İ.Ü. Rektörü Kâzım İsmail Gürkan, "İstanbul Üniversitesi'nin kanunla tayin edilmiş muhtariyet esasları dahilinde idare edildiğini, şimdiye kadar herhangi bir makam veya şahıs tarafından herhangi bir müdahale vaki olmadığına göre, İnönü'nün iddia ettiği mücadelenin de varid olamayacağını" belirtmiştir. Aynı konuda açıklama yapan A.Ü. Rektörü Ekrem İzmen "Ankara Üniversitesi muhtariyetine herhangi bir makam veya şahıs tarafından hiçbir müdahalenin vaki olmadığını" açıklamıştır. İ.T.Ü Rektörlüğü de İnönü'nün bu iddiaları hakkında kendi açıklamaları ile cevap verme yerine öğretim üyeleri arasında bir anket düzenlemiştir. Öğretim üyeleri verdikleri cevaplarla CHP lideri İnönü'nün iddialarını tekzip etmişlerdi. İTÜ Senatosu, İnönü'nün iddialarını görüşmüş ve üniversite "muhtariyetine tecavüz şöyle dursun alakalı bütün makamlardan sadece büyük yardım ve teşvik görüldüğü ittifakla karara bağlanmıştır".

⁵¹ SP, 22 Mart 1951.

⁵² SP, 25 Mart 1951.

İnönü'nün üniversite muhtariyetinin ihlal edildiği hususu 17 Kasım 1952'de Meclis'te de mevzu bahis olmuş ve Milli Eğitim Bakanı Tefik İleri, böyle bir müdahalenin mevcut olmadığını açıklamıştı. Konya milletvekili Rıfık Salim Burçak da, "huzursuzluk ve nifak tohumlarının üniversitelere kadar yayılmak istenmesini" tenkit etmiş ve politikacıların "ihtirasları uğruna hiç olmazsa memleketin istikbâlini hazırlayan bu en yüksek irfan müesseselerimize kıymasınlar" demiştir⁵³.

8 Ocak 1953 tarihinde İstanbul Üniversitesi'ni ziyaret eden Başbakan Adnan Menderes, Üniversite'de öğrenciler tarafından coşkulu bir şekilde karşılanmış ve Edebiyat Fakültesi'nde yüzlerce üniversiteliye hitaben bir konuşma yapmıştı ve üniversitelere müdahale edilmediğini belirtmişti⁵⁴.

Bazı öğretim üyelerinin ve öğrenci örgütlerinin siyasi faaliyetlerde bulunduğunu, ancak muhtariyeti rencide etmemek için bir müdahalede bulunmadıklarını bizzat üniversitede söyleyen Menderes, bu yönde çalışmalarını başlatmıştır. Çünkü, 3936 sayılı üniversiteler kanununda öğretim üyelerinin siyasi partilere üye olmalarını ve faaliyet göstermelerini engelleyen bir maddenin olmaması dolayısı ile, kanuni olarak, siyasi faaliyetlere karışmaları engelleyecek bir yapı yoktu. Hükümet, üniversiteler kanununun 46. maddesinin D bendini değiştiren bir tasarı hazırlayarak TBMM'ye sunmuştu. Milli Eğitim Komisyonu'nda kabul edilen bu tasarıya göre, "siyasi teşekküllerde fiili vazife alanlar ve Türk toplumunun genel seviyesini yükseltici bilim verilerini sözlü ve yazılı ile halka yaymak dışında neşriyat ve beyanlarda bulunanlar üniversite öğretim camiasından çıkarılacaklar"dır.

Öğretim üyelerinin siyasetle meşgul olmalarını önleyen tasarının bir ihtiyaçtan değil de, başka bir gayeyi hedeflediği muhalefet ve özellikle CHP tarafından ileri sürülmesi üzerine, Milli Eğitim Bakanı Rıfık Salim Burçak, bu iddiaları yalanlamıştı⁵⁵. Öğretim üyelerinin partilerde fiili vazife almalarını yazılı veya sözlü olarak günlük politika ile uğraşmalarını yasaklayan kanun layihası 21.7.1953 tarihinde, sabahtan akşama kadar süren tartışmalar neticesinde kabul edilmişti.

Üniversite hocalarına politikanın yasaklanması muhalefet yanında üniversitelerdeki bazı hocalar tarafından da hoş karşılanmadı.

Öğrencilerle DP hükümeti arasındaki iyi ilişkilerin, muhtariyetin üniversitelerdeki uygulanışı bakımından da bir problem teşkil etmediği

⁵³ C, 18.XI.1952.

⁵⁴ C, 9.I.1953.

⁵⁵ *Vatan*, 20.7.1953.

anlaşıyor 1954'te. Mesela Ord. Prof. H.V. Velidedeoğlu, üniversiteden, hocalardan da kaynaklanan bazı aksaklıklara rağmen, "üniversite muhtariyetinin oldukça iyi işlemekte" olduğunu ve bunun memleket için de lazım olduğunu belirtiyordu. Velidedeoğlu, hükümlerde yanılmazlık, Tanrıya mahsus olduğunu, ilim adamlarının mütalaalar vesilesiyle ittihaz edilerek müesseselere muhtariyete hücum olunmaması gerektiğini belirtmiştir⁵⁶.

Ancak üniversiteler ile DP iktidarı arasında bir problem gözüküyordu. 20 Ekim 1954'te İ.T.Ü'nün açılışına davetli olarak katılan Başbakan Menderes ve Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, tören salonuna girdiklerinde büyük tezahüratla karşılanmışlardı. Başbakan'ın sadece bilginin kifayet etmeyeceğini, manevi vasıfların da geliştirilmesi gerektiğini belirten konuşması coşkuyla karşılanmıştı. Tören sonunda İ.T.Ü. Talebe Birliği lokalini ziyaret eden Menderes'e sevgi gösterilerinde bulunmuşlardı⁵⁷.

Fakat, 4 Kasım'da yapılan Ankara Üniversitesi'nin açılışında CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'e büyük bir tezahürat yapılması ve akabinden MTTF tarafından yapılan hareketin doğruluğunu savunması DP'nin üniversitelerin CHP ile işbirliğine yöneldiği kuşkularını arttırmıştı⁵⁸.

IV- DP İKTİDARININ ÜNİVERSİTELERLE ARASININ BOZULMASI

1- Muhtariyet Tartışmaları

DP iktidarı, 5 Temmuz 1954 tarih ve 6435 numaralı kanuna bağlı buldukları teşkilat emrine alınmak suretiyle vazifeden uzaklaştırılacakları hakkındaki kanun ile öğretim üyelerinden icab edenleri bakanlık emrine alabilme yetkisine sahip olmuştu. DP'nin çıkarttığı bu kanun ile üniversitedeki özerkliğin ortadan kalktığı ve öğretim üyelerinin birer memur haline getirildiği konusu gündeme getirilmişti. Bakanlık emrine alma kanununun yürürlükte olduğu zaman özerklikten bahsedilemeyeceğini, muhtariyetin sadece özerklik kelimesinden ibaret olacağını belirten Doç. Dr. Lütfi Duran, üniversite muhtariyetine iki ağır darbe yer değiştiren CHP ile DP tarafından indirildiğini, CHP'nin iktidarda iken bazı hocaların kadrolarını ilga ederek yaptığını ve o zaman DP'nin ses çıkarmadığını, DP İktidara gelip öğretim üyelerini bakanlık emrine almak için kanun çıkardığında CHP' nin ciddi bir tavır koymadığını

⁵⁶ H.V. Velidedeoğlu, "Üniversitelerimizin Muhtariyetine Dikkat!", C., 19 Şubat 1954.

⁵⁷ C., 21 Ekim 1954.

⁵⁸ Zafer, 5.11.1954; C., 6.11.1954; Vatan, 6-7.11.1954.

kaydetmiştir. Duran, üniversite öğretim üyelerinin iktidara da ana muhalefete de güvenemeyeceğini belirtmişti⁵⁹.

1955 -1956 öğretim yılının açılışına katılan DP'li Maarif Vekili Celal Yardımcı, parolanın Türk üniversitelerinin itilası, muhtar ilmin bekası ve Türk gençliğinin muvaffakiyeti olduğunu söylemişti⁶⁰. Irak Maarif Vekili'nin ziyareti dolayısıyla Maarif Vekili'nin katılmadığı açılış toplantısında konuşan, İ.Ü. Rektörü Fehim Fırat, üniversite muhtariyeti konusunun türlü şekillerle bahis konusu olduğu ve muhtariyetin zedelenmesi ihtimali bulunduğu endişesinin ileri sürüldüğünü, muhtariyetin ilmî, idarî ve malî olarak ayrı ayrı mütalaa edilemeyeceğini, ilmî muhtariyetin tam olabilmesi için diğerlerinin de mevcudiyetinin şart olduğunu belirtmişti. Rektör Fırat, ayrıca ilim adamlarının hür fikirlerinde başka maksatlar aranmamasını istemişti⁶¹. DP döneminde ilk defa bir rektör, üniversite özerkliği konusunda kaygıları dile getirmiş ve özerkliğin ilmi, idari ve mâli olarak bir bütün halinde ele alınmasını ifade ederek, mevcut hali tenkit etmiş ve düzeltilmesini istemişti.

1953 yılında öğretim üyelerinin günlük politika ile uğraşmamaları hakkında çıkarılan kanuna göre muamele yapılmazken, 1955 sonlarında bu kanuna göre, bazı öğretim üyeleri hakkında tahkikat açılmıştır. İÜ Senatosu tarafından Ord. Prof. Dr. Şükrü Baban hakkında tahkikat yapılırken, Maarif Vekâleti tarafından siyasetle uğraştığı hakkında mütalaa bildirilen İÜ İktisat doçentlerinden Osman Okyar için İ.Ü. Senatosu tahkikat açmaya lüzum görmemiştir⁶². Daha sonra, İ.Ü. Hukuk Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı'nın "Mebusluktan Iskat" başlıklı yazısı dolayısıyla Maarif Vekâleti tarafından üniversitenin ikaz edildiği haberleri ortaya çıkmıştı⁶³.

16 Ocak 1956'da bağlı buldukları teşkilat emrine alınmak suretiyle vazifeden uzaklaştırılacaklar hakkındaki 6435 sayılı kanunun değiştirilmesine dair olan tasarının TBMM İçişleri Komisyonu'nda yapılan müzakeresi sırasında, bazı milletvekilleri, üniversitedeki öğretim üyeleri arasında komünistlere alet olan şahısların bulunduğunu ve bu sebepten dolayı, 6435 sayılı kanundaki hükümlerin aynen kalmasını istemişler ve bu teklif de kabul edilmişti⁶⁴.

İçişleri Komisyonu'nda yapılan bu ithamlar, üniversite çevresinde büyük bir infial uyandırmıştır. 17 Ocak 1956'da toplanan AÜ Senatosu, yaptığı uzun

⁵⁹ Lütfi Duran, "Üniversite Hocaları Memur Değildi, Oldu!", *Vatan*, 17.I.1955.

⁶⁰ C, 21 Ekim 1955.

⁶¹ *Vatan*, 2.II.1055; C, 2.II.1955.

⁶² *Vatan*, 25.II.1955; C, 25.II.1955.

⁶³ C, 22.II.1955.

⁶⁴ C, 17.I.1956.

müzakerelerden sonra ithamları reddeden ve üniversite hocalarının bakanlık emrine alınarak işten el çektirilmesini sağlayan kanuna tepkilerini ortaya koyan bir kararı, ilk defa üniversitelerin DP iktidarına karşı açıktan tavrının bir ifadesi olarak efkâr-ı umumiye duyurmuştur⁶⁵.

Ankara Üniversitesi'nden sonra 19 Ocak 1956'da İ.Ü. Senatosu da, A.Ü. Senatosu'nun gösterdiği hassasiyete ve fikirlere tamamen katıldıklarını beyan ederek DP tarafından üniversitelere gösterilen itimatsızlığı üzüntüyle karşılamışlardı. İ.Ü. Senatosu, Türkiye'de ilmi inkişâf için vazgeçilmez şartı teşkil eden üniversite muhtariyetini esaslı şekilde ihlal eylemiş bir kanun muhafazası İ.Ü. mensupları arasında büyük bir hayret ve teessür uyandırdığını açıklamıştı⁶⁶.

İstanbul ve Ankara Üniversitelerinin tebliğlerini değerlendiren Konya DP Milletvekili ve Felsefe Profesörü Hamdi Ragıp Atademir, muhtariyetin "istiklâl" mânâsına gelemeyeceğini, üniversite muhtariyetinin, üniversitenin kendi organları üzerinde nizamı temin etmesi demek olduğunu, üniversite muhtariyetinin ilim adamlarının şahsında mündemiç bulunduğunu ve alınıp verilemeyecek bir nesne olduğunu söylemiş ve senatoların hareketini "işkillenmek" tabiri ile vasıflandırmıştır⁶⁷.

Bu gelişmeler üzerine, DP'ye ve onun yayın organına tepkiler büyümeye başlamıştır. Hürriyet Partisi Kocaeli Milletvekili Turan Güneş, üniversite senatolarının kararını yerinde bulmuş, üniversitelerin demokrasinin tahakkuku yolunda batılı bir örnek verdiklerini belirtmiş ve DP liderinin efkâr-ı umumiye önünde perişan durumunun tezahür ettiğini ifade etmiştir⁶⁸.

DP iktidarının Bakanlık emrine almayı kaldıran değişikliğe sıcak bakmaması üzerine, senatolardan sonra bazı öğretim üyelerinin de DP Hükümeti'nin icraatlarının aleyhine açıktan konuşmaya başladıklarını görüyoruz. İ.Ü'den İsmet Giritli, 6435 sayılı kanun ile üniversite mensuplarının mukadderatını ME Bakanının iki dudağı arasından çıkacak bir emre bağlanmasını, üniversite muhtariyeti ile hiçbir şekilde bağdaştırmanın mümkün olmadığını, bu uygulamanın "biraz da tek parti devrinin keyfi ve otoriter temayülüne uyularak" bütün memurlara teşmil edildiğini, bakanlık emrine

⁶⁵ Ankara Üniversitesi Senatosu'nun kararı için bakınız; C, 18.I.1956.

⁶⁶ İ.Ü. Senatosu'nun tebliği; C, 20.I.1956.

⁶⁷ C, 22.I.1956.

⁶⁸ **Vatan**, 22.I.1956; C, 22.I.1956.

alınmanın yürürlükten kaldırılarak muhtar üniversitelere yöneltilmiş "daimi baskı ve tehdit hükmünün bertaraf edilmesini" istemişti⁶⁹.

Üniversiteler aleyhine yapılan ithamlara ve DP'nin yayın organı *Zafer'e* cevap veren İ.Ü. Hukuk Fakültesi Profesörü Hüseyin Naili Kubalı, DP'nin 'Meclisin üzerinde hiçbir gücü yoktur' sözlerine aykırı olarak, basınla beraber en büyük umumi efkâr temsilcisi olan üniversitelerin TBMM'yi de murakabe etmesini demokratik bir vecibe olarak değerlendirmişti. Başta Başbakan Menderes ve DP'lileri çok öfkelenmişti.⁷⁰

Bu beyanlar üzerine DP grup toplantısında konuşan Başbakan Menderes, İstanbul basını, üniversite ve muhalefetin iktidara karşı bir cephe halinde birleştiklerini, üniversitelerde antidemokratik bir fikir taşındığını, devlet idaresinin karşısında her şeyi inkâr eden 3-4 kişilik ve CHP'nin anarşist ruhuna hizmet eden bilgiden mahrum oldukları, TBMM üzerinde baskı icra etmek istedikleri ve bunun Üniversiteler Kanunu'nun 3. maddesine aykırı olduğunu, öğretim üyelerinin öğrencileri yetiştirmek için ilim yerine günlük politika işlerinin aşılandığını, buna engel olunmak için kanuni tedbirler alınacağını söylemişti.

Üniversitelere çok öfkelenen Menderes, "istersek bugün çanlarına ot tı kayabiliriz" demişti. AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Fikir Kulübü'nde yapılan bir toplantıya atıf yapan Menderes'e göre, hükümet ve DP'ye karşı şumüllü bir hareketin başlatıldığını, ilmin yerine zulmün ikame edileceğini söyleyecek kadar ileri gidildiğini, bu sözleri söyleyenlerin hepsinin CHP mensubu olduğu ve matbuatla işbirliği yaptıklarını belirtmişti⁷¹.

Başbakan'ın bu konuşmasına ilave olarak üç doçent ile üç profesörün bakanlık emrine alındığı yolundaki haberlerin yayılması bazı üniversite öğretim üyeleri tarafından tepkiyle karşılandı. Üniversite senatoları ile öğretim üyelerinin sergiledikleri tavır destekleyen TMTB Başkanı Nejat Canhan, üniversite muhtariyeti için öğretim üyelerinin yaptığı gayret ve faaliyeti, "hayatta en hakiki mürşid ilimdir" diyen Atatürk'ün gençliği olarak takdir ve minnetle karşıladıklarını söylemişti⁷². TMTB Başkanı'nın bu açıklaması ile DP döneminde ilk defa bir öğrenci teşkilatının hükümet aleyhine açıktan tavır aldığını tespit ediyoruz.

⁶⁹ Dr. İsmet Giritli, "Üniversite Muhtariyeti Sağlanmalıdır", *Vatan*, 22.1.1956.

⁷⁰ Hüseyin Nail Kubalı'nın bu beyanı için bakınız; C., 23.1.1956.

⁷¹ *Vatan*, 25.1.1956; C. 25.1.1956

⁷² C., 26.1.1956.

2- Dekan Turhan Feyzioğlu'nun Bakanlık Emrine Alınması, Siyasal Bilgiler Fakültesi Olayları ve Tartışmalar

Üniversite muhtariyetinin tartışıldığı ve öğretim üyelerinin günlük politika ile uğraştıkları hususunda tartışmaların yapıldığı bir ortamda 1956-1957 öğretim yılı açılışında AÜ SBF Dekanı Turhan Feyzioğlu'nun yaptığı konuşma ile bir olaylar silsilesi başlamış oldu. T. Feyzioğlu, öğrencilere 'Nabza göre şerbet veren münevverlerden olmamalı' diye konuşmuştu. Ayrıca A.Ü. Senatosu'nun kararına rağmen İktisat Doçenti Aydın Yalçın'ın profesörlüğe bir yıldır terfi ettirilmemesini üniversite muhtariyetini bir kere daha zedeleyen bir konu olduğunu söylemişti. Feyzioğlu'nun bu konuşması üzerine Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Doçenti Mehmed Köymen *Zafer* gazetesinde bir yazı yazarak artık bu fakültenin yaşatılıp yaşatılmayacağı konusunun ciddi olarak ele alınması gerektiğini iddia etmişti. Köymen'e Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğrenci Derneği tarafından iki defa cevap verilmiş ve son cevap da Feyzioğlu tarafından verilmişti. Bunun üzerine Milli Eğitim Bakanlığı Turhan Feyzioğlu'nu polemige sebep olmakla suçlamıştı⁷³. Feyzioğlu'nun konuşmalarını hatalı bulan Milli Eğitim Bakanlığı, bu hocanın Vekâlet emrine alınabilmesi için AÜ Senatosu'na bir yazı göndermiş ve muvafakat istemişti⁷⁴. A.Ü. Senatosu'nun Turhan Feyzioğlu'nun Bakanlık emrine alınmasının aleyhine ilmi siyasete alet etmediği yönünde ittifakla karar vermesine rağmen Milli Eğitim Bakanı Ahmed Özel şahsi takdir hakkını kullanarak Feyzioğlu'nu Bakanlık emrine almıştı. Bu gelişmeyi müteakib A.Ü. Rektörlüğü Turhan Feyzioğlu'nun 6433 sayılı kanunun ikinci maddesine dayanarak Bakanlık emrine alındığını 1 Aralık 1956 tarihinde Siyasal Bilgiler Fakültesi yönetimine bildirmişti. Kararı öğrenen Feyzioğlu vazifelerini Yönetim Kurulu'na devrederek fakülteden ayrılmıştı⁷⁵.

Turhan Feyzioğlu'nun Bakanlık emrine alınması üzerine talebeler derse girmemiş, gece de elektrikleri söndürerek sadece Atatürk'ün büstüne 4 tane mum dikmişlerdir. Kızlar siyah elbise giymişler erkekler de yakalarına siyah kurdele takmışlardır. A.Ü. Hukuk Fakültesi'nde bazı öğrenciler dersleri boykot etmişti. SBF'li 221 öğrenci Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a telgraf göndererek hocalarının geri iadesini istemişlerdi⁷⁶. DP'nin yayın organı konumundaki *Zafer* gazetesi, SBF'deki olaylar CHP Başkanı İnönü'nün tahrik ettiğini, SBF'nin bir CHP ocağı haline getirildiğini ve suçluların kanunun pençesinden

⁷³ C, 2.12.1956.

⁷⁴ C, 28.11.1956.

⁷⁵ C, 2.12.1956; *Vatan*, 30.11.1956.

⁷⁶ *Vatan*, 4.12.1956.

kurtulamayacaklarını belirtmişti⁷⁷. CHP ise bu iddiaları yalanlamıştı⁷⁸. CHP'den sonra Hürriyet Partisi de, Feyzioğlu'nu Başkanlık emrine alınması dolayısıyla iktidarı tenkit etmişti⁷⁹. Millet Partisi de, T. Feyzioğlu'nun Bakanlık emrine alınmasının izah ve haklılığının isbatı için M.E. Bakanı tarafından cevaplandırılmak üzere TBMM'ye bir soru önergesi vermişti⁸⁰.

Bu gelişmeler üzerine Doç. Aydın Yalçın ve Doç. Muammer Aksoy'un ardından SBF İktisat asistanlarından Coşkun Kırca istifa etmiştir.⁸¹ İstifa serisine asistan Şerif Mardin de katılmıştır. AÜ SBF istifalarına ilave olarak bir de AÜ Hukuk Fakültesi'den Doç. Dr. Münici Kapani de istifa etmişti.

DP Grup toplantısında, İ.Ü.'de "siyasi tahrikler" olduğu yolunda söylenen sözler İ.Ü.'de teessürle karşılanmıştı. Bu arada İ.Ü.'de geniş çapta bir tasfiye yapılacağı ve bazı öğretim üyelerinin Vekâlet emrine alınacağı söylentileri İstanbul Üniversitesi'nde huzursuzluk meydana getirmişti. İstanbul Üniversitesi'ndeki söylentilere ilave olarak DP Ankara Merkez Kongresi'nde Çalışma Bakanı Mümtaz Tarhan'ın "Üniversite ancak ilimde muhtardır" demesi ve bunun mevcut üniversiteler kanununa bile aykırı olması tepkiyle karşılanmıştı. Bu konuda bir açıklama yapan İ.Ü. Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Ord. Prof. Sıddık Sami Onar, "Üniversiteler kanunen ilmi muhtariyeti haiz oldukları gibi, idari hatta kısmen mali muhtariyete de haizdirler" diye cevap vermişti.

Feyzioğlu ve SBF hadisesi CHP'den Nüvit Yetkin, Hürriyet Partisi'nden Turan Güneş ve CMP'den Tahir Taşer tarafından verilen soru önergeleri dolayısıyla 19.12.1956'da TBMM'de 5 saat süren sert tartışmalara sebep olmuştu.

ME Bakanı, Ankara Üniversitesi'nin 2 Kasım'da açılış töreni yapılmasına rağmen kasdi olarak SBF'de açılışın 3 Kasım'da yapıldığını Dekan Feyzioğlu'nun üniversite muhtariyeti ve bir doçentin terfi mevzularında siyasi kabul edilecek sözler söylediğini, 1955'de SBF Fikir Kulübü tarafından yapılan siyasi içerikli toplantı hakkında bakanlığın bu konudaki yazısına cevap verilmediğini, A.Ü. Senatosu'nun da Feyzioğlu'nun konuşmalarını tasvip etmediğini bildiren mektubunun bulunduğunu, Rektör tarafından dekanlıktan istifa etmesinin telkin edilmiş olmasına rağmen bunu dikkate almadığını, ancak A.Ü. Senatosu'nun Bakanlık emrine almaya da karşı olduğunu belirterek

⁷⁷ Zafer, 4.12.1956.

⁷⁸ Vatan, 5.12.1956.

⁷⁹ Vatan, 7.12.1956.

⁸⁰ C, 7.12.1956.

⁸¹ C, 7.12.1956; Vatan, 7.12.1956.

Bakanlığın Feyzioğlu'nu görevden uzaklaştırarak Bakanlık emrine almaktan başka çaresi kalmadığını söylemişti.

Adalet Bakanı ve İçişleri Bakan Vekili Hüseyin Avni Gökçürk Üniversite Talebe Birliği'nin yayınladığı tebliğ ile Cumhurbaşkanı'na çekilen telgrafın Cemiyetler Kanunu'na aykırı olduğunu, talabelerin derslerine girmemek, fakültenin elektriklerini kesmek gibi hareketlerinin suç olduğunu bazı öğretim üyelerinin de öğrencileri teşvik ettikleri ve dolayısıyla bir doçent (Muammer Aksoy) ile bazı öğrenciler hakkında soruşturma başlatıldığını açıklamıştı.

Üniversite öğretim üyelerinin tamamının alınmaları ihtimali olan sözler söylediği takdirde peşinen özür dilediğini belirten ve muhalefet partilerinin üniversitelerde faaliyet gösterdiklerini iddia eden Başbakan Menderes ana hatları ile şu açıklamayı yapmıştır: "Biz dört senelik muhalefetimizde eğer üniversitelerde ocaklar açsaydık üniversitemizin hali ne olurdu? Biz dört sene orduya ve üniversiteye hiç bir surette siyaseti sokmadık. O zamanın iktidarı her vesileyle bu mevzularda tehditler savururdu. Hatta 1950'deki seçim nutuklarında bile bu husus yer almıştı. Şimdi iki profesör peyleyip dört doçentle anlaşıp üniversitede tahrikler yapmaya kalkıyorlar. İçte ve dışta memleketi kötölemek istiyorlar. Bilsinler ki bundan sonra buna müsaade edilmeyecektir. Üniversitede 1950'den beri bazı meselelerin mevcudiyeti bilinmektedir. Siyasi nümayişlerle başlayarak tedrisat partizanlığa kadar götürölmek istenmiştir..

Üniversitedeki hadiseler birkaç kişiye inhisar etmektedir. Hadisenin mübaşiri addedilebilecek olan dekanın (Turhan Feyzioğlu) hareketini Senato daha ilk hamlede tasvip etmemiştir. Geri kalanlar da ceza göreceklerini anlayınca birer milli kahraman gibi istifa etmişlerdir. Bu hareketler bir takım siyasi çalkantıdan başka mânâ ifade etmez. Madem ki kanun Milli Eğitim Bakanı'na tam selahiyet vermiştir, yapılan muamelede hiç bir hatalı taraf yoktur. Üniversiteler Kanunu'nu değiştireceğiz. Bu tahrikleri tamamen önleyeceğiz..."

CMP'nin Başkanı Bölükbaşı'nın İsmet Paşa'nın yolunu tuttuğunu, Bölükbaşı'nın tenkitlerinde İsmet Paşa'nın da hissesi olduğunu belirten Menderes, CHP iktidarda ve muhalefette iken farklı tavır sergilediğini belirten Menderes şöyle demişti: "Siz muhtariyeti de hürriyeti de işinize geldiği gibi anlarsınız. Bizim vaktiyle söylediklerimizi bavul bavul gazetecilerle memleketi dolaşip tekrar edenler var. Bunu yapan Osman Bölükbaşı, İsmet Paşa'nın vaktiyle neler söylediğini çok iyi bildiği halde, biz iktidara geçtikten sonra onlardan bahsetmiyor..."

Hangi açılış töreninde talebe temyiz heyetimiz gibi, Bakan'ın takdir hakkı için sözler söylüyor. Hadiseler İstanbul'a aksettirilerek mesele büyütülmek isteniyor. Birbiri ardından sual takrirleri veriliyor. Bu sual takrirleri de bir nevi nümayiş vesilesidir.

Bir profesör kendi namına siyaset yapabilir, fakat vatan evladına kendi siyasi kanaatını açıklayamaz. Onlar günlük politikanın oyuncağı haline getirilemez. Getirilirse bunu yapanlar Vekâlet emrine alınır.

Üniversite içinde faal politikaya girdikleri, çocukları tahrik etmeye çalıştıkları için takdir hakkımızı kullandık vekâlet emrine aldık.

Profesörün hakkı olmayan şey talebenin arasına siyaset sokmaktadır"⁸².

Başbakan ile Maarif Bakanı'nın yönelttiği suçlamalara karşı Feyzioğlu bir beyanatta bulunarak hakkındaki iddiaları reddetmiştir. Milli Eğitim Bakanı'nın SBF'nin açılışında yaptığı konuşmanın metnini görmeden kendisini görevden aldığını açıklayan Feyzioğlunun yaptığı açıklama şöyledir:

1-) SBF'de bu tören her yıl yapılır. Hatta bu müessese üniversiteye katılmadan yani muhtariyete kavuşmadan önce de yapılırdı.

2-) Açılış töreni yapılması ve hatta bu törende hangi öğretim üyesinin açılış dersi vereceği, her yıl olduğu gibi bu yıl da profesörler kurulunca karara bağlanmıştır. Karar sureti dosyalardadır.

3-) Profesörler Kurulu kararı ile yapılan bir törenden dolayı Dekanı muaheze etmedeki isabetsizlik bir yana, sayın Vekil ders yılı başında böyle bir tören tertipleyen tek fakültenin SBF olmadığını da bilecek durumdadır.

4-) Kaldı ki böyle bir açılış töreni yapıldığı bütün ilgili makamlara vaktinden çok önce resmen bildirildiği halde hiç ses çıkarılmamıştır.

5-) Resmen davet edilen üniversite rektörü bu törene akademik kıyafetiyle katılmış hatta töreni kısa bir konuşmayla bizzat açmış ve tören programını kürsüden okumuştur. Dekan olarak yaptığım konuşmadan dolayı beni hararetle tebrik etmiş: "Güzel bir başlangıç oldu" demiştir.

6-) 4936 sayılı kanunun birinci maddesine göre üniversitenin hükmi şahsiyetinden ayrı olarak her fakültenin hükmi şahsiyeti vardır ve bu gibi hususlarda kendi organlarıyla kararlar verebilir. Bir fakültenin çok uzun yıllardan beri devam eden bir geleneğe uyarak ders yılını törenle açması Vekil

⁸² C, 22.12.1956.

tarafından verilen kararı haklı gösterecek bir kusur teşkil etmek şöyle dursun tamamen meşru bir hadisedir.

7-) Kaldı ki 6435 kanuna göre, bir husus hakkında senato mütalaa sorulmadan, o husustan dolayı vekâlet emrine almak kararı verilemez. Vekil senatoya gönderdiği tezkerede fakülte açılış töreni yapılmasından dolayı mütalaa istenmediğine ve bu husus hakkında mütalaa verilmediğine göre, Meclis'te ileri sürdüğü bu yeni sebep karşısında vekâlet emrine alma kararının 6435 sayılı kanundaki şekil şartlarına dahi riayet edilmeden verilmesi bulunduğu neticesine varmamız tabiidir.

8-) Maarif Vekili konuşması sırasında rektörün beni iki defa istifaya davet ettiğini söylemektedir. Bu tamamen hakikate aykırıdır. Rektörle istifam konusunda bir kelime bile konuşmadığımı kesin bildiririm. Bugün kendisinden izahat rica ettim. Rektör Birand ikimiz arasında böyle bir konuşma cerayan etmediğini teyid eylemiş ve hadisede bir yanlış anlama bahis konusu olduğunu söylemiştir.

9-) Başvekil'in müzakerelerin sonuna doğru öne sürdüğü "üniversite içinde ve tedrisatta partizanlık talebelere siyasi telkin" ve saire gibi ithamların benimle hiç bir ilgisi olmadığına bütün öğrencilerim şahittir. 1950'den önce de sonra da iktidarda bulunanların ne düşüneceğine bakmaksızın, sadece hak bildiğini söylemiş, derslerinde bir devri veya bir partiyi değil bu memleketin hayrına olduğuna inandığı fikri hakikatleri savunmuş bir öğretim üyesine partizanlık izafe edilemez. Maarif Vekili'nin resmi yazısında temas edilmeyen ve 6435 sayılı kanun gereğince senatodan sorulmayan bir husus vekâlet emrine alma kararının sebebi olarak gösterilemez.

10-) Bu günkü Maarif Vekili'nin profesör iken bir DP ocağına kaydının olması bir çok üniversite mensupların DP'de üye ve delege olarak çalışmalarını, DP listelerinde mahalli seçimlere girebilmelerini tabii sayan Başvekil partizanlıkla neyi kastedmektedir. Meselâ bir Amme Hukuku profesörünün basın rejimini tenkit etmesi, hakim teminatını zedeleyen kanun hükümlerini tahlil etmesi ve ilim ve objektif kanaatlerini savunması partizanlık mıdır?

11-) Başvekil bir taraftan üniversitenin ilmi faaliyetini asla takip ve tavassut edilmediğini söylemekte, diğer taraftan ise tedrisatta partizanlıktan bahsetmektedir. Fakülte içinde siyasi parti propagandası yaptığımızı dair ithamları şiddetle reddederiz. Bu hususta tek delil gösterilemez. Fakat istenirse ilmi konferanslara polis gönderildiğini ve ilim araştırmalar yapan Türk ve Amerikan meslektaşlarıma dair gülünç iddialarla dolu (mahrem rapor) tanzim olduğunu delillerle isbat edebiliriz.

12-) Sayın Vekil'in yalnız bir cümlesi üzerinde ısrarla durduğu senato kararına gelince: 28.11.1956 tarih ve 1328 sayılı bu kararın hüküm fıkrasının aynen şöyle olduğunu hatırlatmakta fayda vardır: "Bu itibarla Profesör Feyzioğlu hakkında 6435 sayılı kanunun ikinci maddesinin tatbikine mahal bulunmadığının, senato mütalaası olarak arzına oy birliği ile karar verildi. Kim ne derse desin (Forum) da aynen neşredilen açış nutkunda söylediğim sözlerden dolayı bir fakülte dekanın muahaze edilmeyeceğine inanıyorum. Mesleki vazifesini yapmış bir insanın huzuru içindeyim.

13-) Maarif Vekili'nin Aydın Yalçın'la ilgili uzun izahlarından çıkan başlıca netice şudur ki; sayın Vekil, Yalçın'ın profesörlük kararnamesinin bir türlü imza edilmemesini hangi sebeple izah edeceği hususunda kesin bir karara varmamış görünüyor. 1945'te doçent olan bu arkadaşım Üniversiteler Kanunu'ndaki müddet şartlarını doldurduğu, mevzuat komisyonu tarafından iki defa karara bağlanmış ve Senato bu görüşe ittifakla katılmıştır. Yalçın'ın ilmi yetkisi Senato ve meslektaşları tarafından ittifakla kabul edildikten sonra, bambaşka bir sahadan gelen Maarif Vekili'nin kendisine ayrıca kıymet biçmeğe teşebbüs etmesi, ne Üniversiteler Kanunu'nun ruhuna, ne de mantığa uygun düşer. Nitekim vekâlet 1955 Ağustos'unda inha tezkeresini cevaplandırırken ehliyet bahsine hiç dokunmamış, sadece müddete dair bazı mütalaalar ileri sürmüştür. Senatonu'nu ikinci kararı üzerine ise ne müddet ne de ilmi ehliyete dair en ufak bir itirazda bulunmamıştır.

Yalçın'ın (kabahat)ı, az eser vermesi değil, belki bazı kimseleri rahatsız edecek derecede çok yazı yazmasıdır. Birçok ilmi ve mesleki mecmualarda, iddia edildiği gibi iki üç sayfalık değil, kitap uzunluğunda müteaddid makaleler ve teksir makinesi ile basılmış iki ders kitabı yazmış olan Yalçın'ın ilmi yetkisi hem Türkiye'de hem de Türkiye dışında bilinmektedir. Kendisi 1954'te İktisadi Yardım Heyeti'nde müşavir olarak çalışmış, geçen yıl Birleşmiş Milletler'e iktisadi uzman olarak davet edilmiş, bu yıl da Kolombiya Üniversitesi'ne profesör olarak çağırılmıştır⁸³.

T. Feyzioğlu'nun bu beyanatına yalanlama, İçişleri Bakanlığı'ndan gelmiştir. İçişleri Bakanlığı, "ilmi konuşmalara polis gönderildiği ve ilim adamları hakkında rapor tanzim edildiği" yolundaki neşriyatın tamamıyla asılsız ve mesnetsiz olduğunu açıklamıştır⁸⁴. Bu tartışmalar arasında SBF'nin tam bir fakülte olamadığı gerekçesiyle dağıtılması yönünde fikirler telaffuz edilmeye başlanmıştır. Mesela, 22.1.1957'de bütçe komisyonunda bir konuşma yapan Gümüşhane DP Milletvekili Halid Tokdemir SBF'nin müfredat programının

⁸³ C, 22.12.1956.

⁸⁴ C, 25.12.1956.

"yamalı bohça halinde" olduğunu; yüksek okul olarak kurulan SBF'nin bu halde devamında bir mânâ olmadığını söylemiştir⁸⁵.

DP'lilerin üniversiteleri CHP'nin karıştırdığı ve olaylara sebep olanların herhangi bir şekilde CHP'li olduğu yolundaki iddialarını haklı çıkarırcasına Bakanlık emrine alındıktan sonra istifa eden Profesör Turhan Feyzioğlu, 7 Haziran 1957'de CHP'ye kaydolmuştur. Yapılan törende Feyzioğlu'nun üyelik kartını imzalayan İsmet İnönü, yeni üyeyi tebrik ederek, "siyasi hayatımın şerefli vazifelerinden birini yerine getiriyorum. Çok şerefli bir arkadaşımızı partiye kazanıyoruz" demiştir⁸⁶.

3- Kubalı Olayı ve Tartışmalar

1957-58 açılış merasiminde konuşan İ.Ü. Rektörü Ali Tevfik Tanoğlu demokrasinin ruhunu ve esasını teşkil eden noktanın son sözünün seçmenlere, millete ait olması keyfiyeti şeklinde tarif etmiş ve son seçimlerde de son sözün milletçe söylendiğini belirtmişti. Tanoğlu muhtariyetle ilgili de şunları söylemiştir; "Üniversitemiz muhtar olmakla beraber nihayet bir devlet müessesidir. Bu itibarla dün olduğu gibi bugün de İstanbul Üniversitesi normal faaliyetini teşkil eden tedris ve ilmi araştırma dışında hükümete çok güç, çok çetin olan işlerde; her türlü politik temayül, mülahaza, tesir ve endişelerden âzâde kalmak ve bırakılmak kayıd ve şartı ile memleket dâvâlarının halinde yardıma âmâdedir. Bu kayıt ve şartla müessesemiz bütün elemanları ile hükümetin emrinde ve yanı başındadır."

Rektörün konuşmasının seçimlerle ilgili kısmı öğrenciler tarafından alkışlarla protesto edilmişti⁸⁷. Daha sonra bir açıklama yapan İÜ Tıp Fakültesi Anatomi profesörü Zeki Zeren ülke menfaatleri için hükümetlerin yanı başında olduklarını, ancak emrinde olmadıklarını söylemiştir. Zeren ilmin emir altında yaşayamayacağını; hocaların ilim aydınlığında hükümete yol göstereceklerini, hükümet icraatları ilme uygun değilse tenkid edeceklerini belirtmiş ve rektörün sözlerine katılmadığını ifade etmiştir⁸⁸.

⁸⁵ C, 23.1.1957.

⁸⁶ C, 8.6.1957.

⁸⁷ C, 2.11.1957.

⁸⁸ C, 5.11.1957.

DP iktidarını üniversitelerin muhtariyetini zedelediği pek çok defa dile getiren İ.Ü. Hukuk Fakültesi hocası Prof. Dr. Nail Kubalı'nın Meclis iç tüzüğünde yapılan değişiklikleri⁸⁹ antidemokratik olarak vasıflandırması DP iktidarını çok kızdırmış ve Kubalı'nın vekâlet emrine alınacağı haberleri ortaya çıkmıştı. 6 Ocak 1958'de DP İdare Kurulu adına Devlet Bakanı TBMM Dahili Nizamnamesindeki değişikliklerin Anayasaya aykırı olmadığını açıklamış ve devlet radyosundan tekzibi yayınlanmıştı⁹⁰.

13 Ocak 1958'de TBMM Bütçe Komisyonu'nda üniversitelerin muhtariyeti tartışılmış ve Kubalı hadisesi gündeme gelmişti. DP'liler üniversite muhtariyetine bir müdahalenin söz konusu olmadığını söylemişlerdi. M.E. Bakanı da üniversitelerde devlet murakabesini getiren bir reforma ihtiyaç olduğunu⁹¹ ve bu amaçla yeni bir üniversiteler kanunun hazırlandığını söylemişti. CHP'liler DP'nin üniversitenin muhtariyetini hiçe saydığını belirtirken, daha önce bakanlık emrine alındığı için CHP'ye katılan ve Sivas Milletvekili seçilen Prof. Turhan Feyzioğlu, DP'nin muhalefet ve iktidarda iken farklı muhtariyet anlayışında olduğuna dikkat çekerek Kubalı hadisesine temasla "doğru söyleyeni kovmak ancak felakete yol açar" demiş ve Kubalı'yı desteklemişti⁹².

Hakkındaki açıklamalar ve üniversiteler üzerindeki murakebenin daha da artırılacağı yolundaki açıklamalar üzerine DP'lilerin şiddetle tenkit ettikleri, hatta gizli komünistlikle suçladıkları⁹³ Prof. Hüseyin Naili Kubalı bir makale yazarak şu açıklamaları yapmıştı: "1954 seçimlerinden bu yana bir taraftan üniversite muhtariyetine 5.7.1954 tarihli ve 5364 sayılı kanunla ve onun tatbikatı ile indirilen yeni bir darbe ile diğer taraftan esas teşkilat müesseselerimizde ve onların manevi temellerinde muhtelif şekiller altında birbiri ardına açılan derin rahnelerle tamamen makûs bir istikamette vukua gelen gelişmelerin yürekleri sızlayan şahitleri olduk... İlimi ve idari mahiyette olan bu dertlerin devası üniversite üzerindeki devlet murakabesinin genişletilmesi değildir. Bilakis üniversite muhtariyetine asla el uzatmamak ve bu kanuni muhtariyetin gerçek muhtariyet haline gelebilmesi için gereken manevi şartları ve imkânları takviye etmek lazımdır.

⁸⁹ C; 2.1.1958.

⁹⁰ **Vatan**, 7.4.1958.

⁹¹ Bu husustaki değişiklik önerileri ve hazırlıkları için bkz; C, 23.1.1958.

⁹² **Vatan**, 14.1.1958; C, 14.1.1958.

⁹³ **Zafer**, 5, 7.1.1958.

Günlük partizan politikanın çok üstünde yer alan milli ve hayati bir mahiyet taşıyan her mesele ilmin ve siyasetin müşterek meseleleridir. Cemiyetin hukuki, iktisadi ve mali ana meseleleri aynı zamanda ilmi ve siyasi olan problemlerdir... ilme omuz silken yüksem manas ile siyaset olamayacağı gibi yüksem manas ile siyaseti adım adım takip etmeyen ilim de olamaz. İlim, aklın, faziletin ve adaletin değişmez hasbi ve objektif ölçüleri ile siyasetin tarafsız ve objektif bir tahlilcisi ve tenkitçisi olmak hakkına ve mükellefiyetine daima sahiptir. Onu bunlardan kimse men edemez. Bunu müdrik olmayarak ya günlük politikanın mütehavvil ve mütehalif tesirlerine kendini kaptıran yahut ilmin sesini duyurmak milli ve vicdani bir borç olduğu zaman susan ilim adamı ilme ihanet eden ve memleketine kötülük işleyen adamdır...

Politikacının sözde ilim yapmasını ve ilim adamına dil uzatmasını ilim adamının ilim vakarına yaraşmayan politikacılık yapmasından daha geniş ve büyük bir tehlike telakki etmek lazım gelir. Zira ilim adamının günlük politikacılığı nihayet meslek şiarına aykırı bir hareket teşkil etmesine mukabil politikacının ilim adamı üzerindeki müsbet veya menfi baskısı fikir hürriyeti için en vahim bir tehlike teşkil eder...Politikacıyı ilim ve fikir hürriyetini takyid edici müdahalelerden sindirme teşebbüslerinden men edecek ve demokratik ahlâk prensiplerini destekleyecek diğer bir kanunun ilavesi muhalî temenni de olsa, insana makul görünüyor.

İlmi hakikatlerin, Batılı hak ve hürriyet prensiplerinin ve milli menfaatlerin her zaman ve her şeye rağmen cesaretle müdafaasını emreden bir azim ve imanla doluyum"⁹⁴.

DP İktidarına karşı fikirlerini açıklamaktan çekinmeyen Kubalı için Maarif Vekili Celal Yardımcı İ.Ü. Senatosu'ndan mütalâa talep etmiş ve bunun bir an önce gerçekleşmesini istemişti. 30 Ocak 1958'de toplanan İÜ Senatosu 21 üyenin ittifakıyla "Kubalı'nın beyanlarının siyasi sayılamayacağına" karar vermişti⁹⁵.

İÜ Senatosu'nun bu kararını Hürriyet Partisi İstanbul İl Başkanı Orhan Köprülü "Cesaretle alınmış bir karar "olarak değerlendirirken⁹⁶ Maarif Vekili Celal Yardımcı, Kubalı'nın Vekâlet emrine alındığını radyo vasıtasıyla açıklamıştı. Bu karar Kubalı'ya 6.2.1958 tarihinde tebliğ edilmişti⁹⁷. CHP Genel

⁹⁴ Prof.Dr. Hüseyin Nail Kubalı, "Üniversite ve Siyaset", C, 21.1.1958.

⁹⁵ C, 31.1.1958; C, 1.2.1958.

⁹⁶ C; 1.2.1958; Orhan Köprülü, ilim ve fikir adamlarının, ilim ve fikir müdafaalarını yaparlarken maruz kalabilecekleri maişet güçlüklerini çözecek bir yardım teşekkülünün kurulmasını teklif etmişti. C, 8.2.1958.

⁹⁷ *Vatan*, 7.4.1958.

Başkanı İsmet İnönü, ilmi mevzuatlarda hususi efkârı aydınlatıcı vazifesi olduğuna inanan bir öğretim üyesinin Bakanlık emrine alınışını yanlış olarak değerlendirirken CMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı ile Hürriyet Partisi yetkilileri Kubalı'nın Bakanlık emrine alınışını üniversitelere müdahale olarak görmüşler ve karşı çıkmışlardı⁹⁸.

İ.Ü. Hukuk Fakültesi öğrencileri 3.2.1958'de Kubalı'yı alkışlayarak onu desteklediklerini gösteren bir tezahürat yapmışlardı. Hukuk Fakültesi'nden 318 öğrencinin imzaladığı bir telgraf Milli Eğitim Bakanı'na çekilerek teessür bildirilmişti. Tıp Fakültesi Öğrenci Cemiyeti de Kubalı'ya hayranlıklarını bildiren bir yazı göndermişlerdi.

İ.Ü. Hukuk Fakültesi Öğretim Üyelerinden Sıddık Sami Onar Bakanlık emrine alınmayı kanunlara aykırı olduğunu söylemişti. Doç. Dr. İsmet Giritli bu haksız uygulamanın idari mahkeme tarafından iptal edilmesi gerektiğini bildirmişti⁹⁹. A.Ü. Hukuk Fakültesi'nden Doç. Dr. Yaşar Karayağın üzüntülerini belirtirken aynı fakülteden Prof. Dr. Yavuz Abadan yetkinin üniversitelerde olması gerektiğini belirterek Bakanlık emrine alınmanın "daha ziyade kifayetsizlik ve aciz hallerde" alınması gerektiğini söylemişti¹⁰⁰.

Kubalı'nın bakanlık emrine alındığının kendisine resmen tebliğ edildiği 6 Şubat günü İ.Ü. Senato üyeleri ile görüşen M.E. Bakanı Celal Yardımcı, üniversiteler ile hükümet arasında bir diyalog başlatmaya çalışmıştı. Başbakan Menderes, İstanbul Üniversitesi'nden Rektör Prof. Ali Tanoğlu, Hukuk Fakültesi Dekanı Prof. Hıfzı Timur, Tıp Fakültesi Dekanı E. Şerif Egeli, Eski Rektör Ord. Prof. Dr. Kâzım İsmail Gürkan'ı Ankara'ya davet etmiş ve 6.2.1958'de onlarla iki buçuk saat görüşmüştür¹⁰¹. Bu yumuşama etrafında Kubalı'nın üniversitedeki vazifesine döneceğini, Başbakan ile görüşen öğretim üyeleri açıklamışlardı¹⁰². Ayrıca DP'nin Üniversiteler Kanunu'ndan yapmayı düşündüğü değişikliklerden vazgeçtiği yönünde haberler basında çıkmıştı¹⁰³.

Bu yumuşama ortamında da Üniversiteden DP'ye tepkilerin devam ettiğini görüyoruz. 11 Mart'ta Kubalı'nın yerine Anayasa dersine giren Doç. Dr. Tarık Zafer Tunaya, "Demokraside halk hakimiyeti kâfi değildir. Halkın hürriyeti de lazımdır. Halkın hakimiyeti halkın hürriyetini ezmemelidir. Halkın

⁹⁸ C, 3.2.1958.

⁹⁹ C, 4.2.1958.

¹⁰⁰ C, 6.2.1958.

¹⁰¹ **Vatan**, 7.2.1958.

¹⁰² **Vatan**, 10.2.1958; 7.4.1958.

¹⁰³ C, 8.2.1958.

otoritesi ile, hürriyeti bir muvazene kurmalıdır" demişti¹⁰⁴. 12 Mart'taki dersinde konuşan Prof. Sıddık Sami Onar, üniversitelerin muhtelif fikirlerin hürriyet havası içinde çarpıştığı yerler olduğunu, üniversitelerin önderliği kabul edilmezse bu müesseselerin bir mektep haline geleceğini söyleyerek "Üniversite günlük hadiseleri ilmi gözle inceleyerek nakl edecektir. Böylelikle, politikaya rehber olacak ona ışık tutacaktır" demişti¹⁰⁵.

Başbakan'ın üniversiteden bazı öğretim üyelerini davetine, Üniversite de Başbakan'ı davet ederek karşılık vermişti¹⁰⁶. 14 Mart'ta Üniversiteye gelen Menderes Profesörler Evi'ne geliş ve gidişinde iki yüzden fazla bir öğrenci topluluğu tarafından karşılanmış ve uğurlanmıştır. Ziyafet ve sonra yapılan görüşmelerde "iktidarla üniversite arasında bir kırgınlığın olmadığı" hususunun teyidinde gayret sarf edilmişti¹⁰⁷. Buna mukabil Başbakan Menderes 21 Mart'ta öğretim üyelerine bir ziyafet vermişti. Prof. ve Doçent 60 kişilik ziyafete Cumhurbaşkanı Celal Bayar da katılmıştı. Başbakan öğretim üyelerine son derece samimi davranmıştı. Başbakan'ın öğretim üyeleri ile sık sık görüşmesi Kubalı olayı yüzünden Üniversite ile hükümet arasında baş gösteren fikir ayrılığının giderildiği şeklinde yorumlanmış ve Kubalı'nın yakında üniversiteye döneceği kanaati hasıl olmuştu¹⁰⁸.

DP iktidarı ile üniversiteler arasında ilişkilerin belli ölçülerde düzelmesinin bir meyvesi olarak 8 Nisan 1958'de Kubalı'nın Vekâlet emrine alınması kararı iptal edilerek İ.Ü.'deki kürsüsüne iadesi gerçekleştirildi.

Bu durum üniversite ve muhalefet tarafından da memnuniyetle karşılandı ve hükümetin hatadan dönüşü olarak kabul edildi ve 10 Nisan'da karar Kubalı'ya resmen tebliğ edildi¹⁰⁹. Bakanlık emrine alınmasından sonra konuşmayan Kubalı gazetecileri evinde kabul ederek görüşlerini açıklamıştır. Vazifeye dönüşünü bir yanlışlığın düzeltilmesinden ve bir hakkın iadesinden başka manası olmadığı şeklinde değerlendiren ve en ufak bir yılgınlık eseri göstermeden vazifesini ifaya devam edeceğinin tabii olduğunu söyleyen H.N. Kubalı'nın açıklamasının bazı kısımları şöyledir:

"...150 senelik bir maziye sahip ve Kubalı'nın da hareketlerinde yegâne saik olan ve hukuk devleti, tefekkür hürriyeti ilim muhtariyeti gibi ana meseleleri kavrayan hedefi her şeyden evvel manevi ve ahlâki Batılı bir kültür

¹⁰⁴ **Vatan**, 12.3.1958.

¹⁰⁵ **Vatan**, 13.3.1958.

¹⁰⁶ **C**, 18.2.1958.

¹⁰⁷ **C**, 15.3.1958; **Vatan**, 7.4.1958.

¹⁰⁸ **Vatan**, 22.3.1958; **C**, 22.3.1958.

¹⁰⁹ **C**, 10. 4.1958; **Vatan** 10.4.1958.

ve medeniyet davasıdır... Atatürk İnkıplarıyla mana ve hedefi değişmez surette tesbit edilmiş olan bu kültür ve medeniyet davası, bilhassa manevi ve ahlâki problemleriyle karşımızda durmaktadır... İmanlı müdafilerden biri olduğum asıl dava uğruna her türlü mihnet ve mağduriyeti göze alarak mütehavvil politika cereyanlarının daima dışında kalmak suretiyle davranışta zerrece bir değişikliğe sebep olmayacaktır. Hatta kanaatlerimi kürsüde ve kürsü dışında açıklamamın değiştirmeyeceği ilmi ve ahlâki ölçülerim yalnız ilmi hakikatlerin, batılı ve milli menfaatlerin hizmetinde bir kimse olduğunu unutmamayı nefsime karşı bir vecibe biliyorum.¹¹⁰

Kubalı'nın bu demeci Kubalı meselesinin yeniden alevlenmesine sebebiyet verdi. İyileşen DP-üniversite ilişkilerinde kuşkuların artmasına neden oldu. İadeye karşı olan DP'liler mesuliyeti M.E. Bakanı'na yüklemişlerdi. Kısacası Kubalı'nın demeci pek memnuniyet uyandırmamıştı¹¹¹.

12 Nisan 1958'de İÜ Senatosu toplanarak Kubalı'nın beyanatını incelemiş, kusur bildirme cezası vermeyi kararlaştırarak, yaptığı konuşmasının "üniversite öğretim mesleğine ve vakarı ile kabil-i telif olmadığı" sonucuna varmıştı ve Kubalı'nın derslerine bir ay müddetle girmemesi ittifakla karar altına almıştı¹¹².

İ.Ü. Senatosu'nun bu kararını "üniversitenin kendine darbesi" olarak değerlendirirken¹¹³, muhalefet çevreleri İÜ Senatosu'nun tutumundan dolayı büyük hayal kırıklığına sebep olmuştu. Üsküdar CHP Gençlik Kolu bir tebliğ yayınlarak olayı kınarken CHP İstanbul İl İdare Kurulu Üyesi Oğuz Oran "üniversiteler ilim adamı yetiştirmekten ziyade, ideal adamı yetiştirir, biz onlar için mücadele ediyoruz, onlar kendi davalarını müdafaa edemiyorlar" diyerek İ.Ü. Senatosu'na tepkisini ortaya koymuştu.

İktidar kanadı, yani DP'liler hükümet ve ME Bakanı Kubalı meselesinde en uygun hareket tarzını takip ettiklerini ve hadiselerin de Bakan'ı haklı çıkardığını belirtiyorlardı. DP'liler, partiyi yıpratana bir meselenin üniversite senatosu tarafından halledildiğini düşünmektedir¹¹⁴.

İ.Ü. Hukuk Fakültesi'nden 14 Nisan'da 456 öğrenci bir tebliğ yayınlarak Kubalı'yı aralarında görmeyi metanetle beklediklerini

¹¹⁰ Kubalı'nın geniş açıklaması için bakınız; **Vatan**, C, 11.4.1958

¹¹¹ C, 12.4.1958.

¹¹² C, 13.4.1958; **Vatan**, 13.4.1958.

¹¹³ **Vatan**, 13.4.1958.

¹¹⁴ C, 14.4.1958.

açıklamışlardı.¹¹⁵ 15 Nisan'da Kubalı'nın gelmeyeceğini bilen öğrenciler sınıfı hıncahınc doldurmuş ve daha sonra rektörlük koridorlarında 1000 kişilik Hukuk öğrencisi sessiz bir yürüyüş yapmıştı. Bahçede ıslıkla "Dağbaşını duman almış" marşını çalmışlardı. Rektör Ali Tanoğlu ve Hukuk Fakültesi Dekanı Hıfzı Timur ve Sulhi Dönmezer aleyhine tezahürat yapan öğrenciler "ya ya ya şa şa şa Sıddık Sami Onar çok yaşa" bağırılmışlar ve Ragıp Sarıca lehinde de tezahüratta bulunmuşlardı. Daha sonra dağılan öğrencilere polis müdahale etmemiştir. Olayların bittiği bir sırada üniversite bahçesine askeri kuvvetler gelmişti. Ancak olay bittiği için bir süre üniversite dışında tertibata devam edilmişti. İTÜ'deki Üniversitelerarası Kurul toplantısında olan Rektör Ali Tanoğlu üniversiteye gelmiş ve "Taleb olmaksızın" üniversiteyi emniyet güçlerinin sokulmasına neden olan valiyi protesto etmişti. Bu olaylar üzerine bir açıklama yapan Kubalı, gösterilen sevgiden dolayı memnuniyet gösterirken, "bu tarzdaki tezahüratı gerek üniversite ve gerek talebe menfaatleri bakımından asla uygun bulmadığını ve gençlerin derslere vakar ve sükûnetle devam etmelerini" tavsiye etmişti¹¹⁶.

Üniversitedeki olayların tansiyonu gittikçe düşmüş ve 13 Mayıs 1958'de Kubalı derslerine yeniden başlamıştır. İlk dersinde bir konuşma yapan Kubalı, "Atatürk inkıpları, yorulmaz yolcuları olacağınız uğurlu yol bu inkıpların işaret ettiği bilhassa manevi ve ahlâki değerleri Batılı medeniyet yoludur?" ifadelerini kullanmıştı¹¹⁷

4- Muhtariyet Tartışmalarının Tekrar Alevlenmesi

Kubalı'nın 14.5.1958'de üniversitede derslerine başlaması ile hükümet ile üniversiteler arasında olumlu bir hava meydana gelmiş ve bu durum 1959 sonlarında tekrar alevlenmeye başlamıştır. Bu olumlu dönemde de bazı öğretim üyeleri muhtariyetle ilgili açıklamalar yazmışlardır. Mesela; İ.Ü. Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Ragıp Sarıca, "ferdi hak ve hürriyetlere en büyük tehlikelerin iktidardan" gördüklerini ve öğrencilerin günlük hayatın siyasi ve iktisadi meselelerinden uzak kalamayacaklarını söylemişti¹¹⁸. Sarıca, üniversitenin en başta gelen vasfının muhtar teşekkül olmaları olduğunu, hocaların "laik birer peygambere benzediklerini" onların patronlarının sadece ilim olduğunu açıklamıştır¹¹⁹.

¹¹⁵ C, 15.4.1958.

¹¹⁶ **Vatan**, 16.4.1958; C, 16.4.1958.

¹¹⁷ C, 14.5.1958.

¹¹⁸ **Vatan**, 15.11.1958.

¹¹⁹ C, 28.4.1959.

İ.Ü. Rektörü Sıddık Sami Onar, üniversite çatısı altında politika yapılmamasını istemiş ve şunları söylemişti: "Ben fert olarak her gencin siyasetle uğraşacağına kaniim. Fakat üniversite teşekküllerinin teşekkül olarak siyasetle uğraşmalarına şahsen taraftar değilim. Şimdiye kadar üniversite için hedef ve gaye bakımından fiili politika yapıldığını ne gördüm ve ne işittim. Herkesin fikrine hürmet ederiz ve öğrencinin bundan böyle de bu çatı altında fiili politika yapmalarını temenni ederim"¹²⁰.

1959-1960 öğretim yılı açılışı çok değişik bir atmosfer içerisinde geçmişti. 7 yıldan beri söz hakkı verilmediği için ayrı açılış programı yapan öğrenciler, Rektör Sıddık Sami Onar'a duydukları "sonsuz saygı" dolayısıyla, kendilerine resmi açılış töreninde söz verilmemesine rağmen büyük çoğunlukla açılışa katılmışlardı. İ.Ü. Talebe Birliği'ne bağlı dokuz cemiyetten sekizi açılış günü Rektörle beraber Atatürk heykeline çelenk koymuş ve resmi açılışta bu cemiyetler tarafından Rektör'e buket sunulmuş, binlerce öğrenci resmi açılışa iştirak etmişti. Bu atmosfer içerisinde konuşan Rektör Onar, "ilmin, siyasetin emir ve direktifi altında olmadığı"nı belirtmişti¹²¹.

1959 yılı sonlarında üniversiteler ile DP Hükümeti'nin ilişkilerini olumsuz yönde etkileyen olay DP Trabzon Milletvekili Mustafa Reşit Tarakçıoğlu'nun üniversitelerin idari muhtariyetini sınırlayan bir kanun teklifini TBMM'ye vermesidir¹²². Bu teklif üniversite camiasında üzüntü ile karşılanmıştı¹²³.

5- Öğrencilerin Siyasetle Uğraşması

Üniversiteler Kanunu'nda, üniversite dışında öğrencilerin siyasetle uğraşmalarını engelleyen bir kanun mevcut değildi. 8 Ocak 1953'te İÜ Edebiyat Fakültesi'nde bir konuşma yapan Başbakan Menderes, bazı öğrenci derneklerinin "fiili ve gündelik" politika ile meşgul olduklarını, ancak üniversite muhtariyetini "rencide etmemek" ve zamanla tabii mecrasına gireceklerini ümit ederek kuruluş maksatları dışında faaliyet gösteren öğrenci teşkilatlarına dokunmadıklarını belirtmişti¹²⁴.

Ancak, 4 Kasım 1954'teki Ankara Üniversitesi açılışında CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'e öğrencilerin büyük tezahüratta bulunması, üniversitede kanunla kaldırılan politikanın fiilen yapıldığı yolunda DP'lilerin tenkitlerini

¹²⁰ C, 3.7.1959.

¹²¹ C; 3.11.1959.

¹²² C, 29.12.1959.

¹²³ C, 30.12.1959.

¹²⁴ C, 9.1.1953.

mucip olmuştu. Öğrencilerin siyasetle uğraşmamaları konusu daha ciddi olarak tartışılmaya başlanmıştı. TBMM'de, Burdur Milletvekili Mehmet Özbey, Gülek'e yapılan tezahüratı tenkit etmiş ve hükümetten öğrencilerin siyasetle uğraşıp uğraşamayacaklarını sormuştu¹²⁵.

Üniversiteli gençlerin siyasetle uğraşmasına engel olunması çalışmalarına, kanunlarla verilen bir hakkın geri alınmaması gerektiğini belirterek karşı çıkan MTTF Başkanı Mesut Ülkü, üniversite içinde de olsa kendi fikirlerini temsil edenleri alkışlamasının ferdin en tabii hakkı olduğunu, talebinin üniversite dışında siyasetle uğraşması hakkının alınması halinde daima arzu edilen siyasi olgunluğa erişmiş vatandaşları yetiştirilemeyeceğini söylemişti. MTTF adına konuşan Ülkü, öğrencilerin siyasi haklarının geri alınmasına karşı olduklarını açıklamıştı¹²⁶.

26.1.1956'da TBMM Bütçe Komisyonu'nda üniversitelerin muhtariyeti etrafında yapılan konuşmalarda DP'liler üniversitelerin günlük politika ile uğraşmamasını savunurken, CHP üniversite muhtariyetinin genişletilmesini istemiş, Hürriyet Partisi'nden Muhlis Efe, öğrencilerin de ilmin ışığı altında siyasi mevzuları ele almalarının tabii olduğunu söylemişti¹²⁷.

Bunun üzerine bir açıklama yapan İ.Ü. Hukuk Fakültesi Doçenti Tarık Zafer Tunaya, öğrencilerin siyasetle uğraşmalarını, memleketin geleceği emanet edilecek gençlerin cereyan eden olayları anlayıp açıklayabilmeleri için bir vasıta olarak değerlendirmiş ve öğrencilerin siyasetle meşgul olmalarının faydalı olacağını iddia etmişti¹²⁸.

1959 yılında İ.Ü. Rektörlüğü'ne seçilen Sıddık Sami Onar, üniversite çatısı altında öğrenci kuruluşlarının siyaset yapmalarına karşı olduğunu, ancak fert olarak her gencin siyasetle uğraşabileceğine kani olduğunu belirtmiştir¹²⁹.

6- Öğretim Üyelerinin Siyasetle Uğraşması

Üniversite hocalarının siyasi partilere üye olması veya faal olarak görev yapması konusu özerklik dönemlerinde devamlı olarak tartışılan bir konudur. 1946 sonrasında Akıl Hastalıkları Profesörü Fahrettin Kerim CHP İstanbul il başkanı olduğu zaman, Üniversite buna itiraz etmiş, "aza olabilir, başkan olamaz" hükmünü vermişti. Bunun üzerine Fahrettin Kerim il başkanlığından istifa ederek Üniversitedeki kürsüsünü koruyabilmişti. 1950 yılında da Tıp

¹²⁵ C, 6.XI.1954; V, 6.XI.1954; Zafer, 5.XI.1954.

¹²⁶ C, 7.XI.1954.

¹²⁷ C, 27.I.1956.

¹²⁸ C, 29.I.1956.

Fakültesi Profesörlerinden Nihad Reşad, DP İstanbul il başkanı olmuştu. O zamanki CHP iktidarı itiraz sesini yükseltmiş, ancak Nihad Reşad'ın milletvekili ve bakan olması ile mesele kapanmıştı¹³⁰.

Üniversiteler Kanunu'nda öğretim üyelerinin siyasetle uğraşmalarını yasaklayan bir hükmün bulunmaması dolayısıyla tartışma konusu olan bu husus özellikle 1953'ten itibaren sıkça tartışılmaya başlanmıştır. 8 Ocak 1953'te İÜ Edebiyat Fakültesi'nde bir konuşma yapan Başbakan Menderes, bazı öğretim üyelerinin "fiili ve gündelik politikaya karışanların" olduğu halde "muhtariyeti rencide eder endişesi ile ve zamanla tabii mecrasına gireceği ümidi ile" bunları hoş gördüklerini açıklamıştı. Aynı şekilde hürriyeti rencide etmemek için maksatları dışında faaliyet gösteren öğrenci teşkilatlarına da dokunulmadığını ilan etmişti¹³¹.

Öğretim üyelerinin siyasi partilere üye olmaları ve faaliyet göstermeleri hakkında kanuni hiçbir hükmün bulunmadığını, öğretim üyelerinin gündelik siyasetle uğraşmalarına karşı olan DP hükümeti 3936 sayılı Üniversiteler Kanunu'nun 46 maddesinin D bendini değiştirerek, hocaların fiili politikadan uzaklaştırılmalarını kararlaştırdı. Hükümet tarafından BMM'ye sevk edilen değişiklik ile; "siyasi teşekküllerde fiili vazife alanlar ve 3936 Sayılı Üniversiteler Kanunu'nun üçüncü maddesinin E fıkrasının¹³² cevaz verdiği hududlar dışında neşriyatta veya beyanatta bulunanların üniversite üyeliğinden çıkarılmasını hedeflemişti.

TBMM Milli Eğitim Komisyonu'nda kabul edilen bu değişiklik muhalefet ve özellikle CHP tarafından şiddetle tenkit edilmişti. Öğretim üyelerinin siyasetle meşgul olmalarını önleyen kanun tasarısının bir ihtiyaç için değil, "bir gayeyi istihdaf ettiği" hakkındaki iddialara cevap veren ME Bakanı Rıfık Salim Burçak, bu iddiaları yalanlamıştır. Burçak'a göre, üniversite öğretim üyelerinin siyasetle meşgul olmalarını önlemek üzere hazırlanan tasarı bir ihtiyacı karşılamaktadır, "Bizzat Üniversite Senatosu bu ihtiyacı duymuş ve hatta bu hususta bir karara varmıştır. Fakat alınan karar, müeyyideden mahrum olduğu için tatbik edilememiştir¹³³.

2.7.1953'te Meclis'te yapılan uzun müzakereler neticesinde tasarı kanunlaştı ve üniversite öğretim üyelerinin siyasi partilere üye olmaları, aktif

¹²⁹ C, 3.VII.1959.

¹³⁰ Eski Bir Öğretmen (Hasan Ali Yücel), "Üniversite ve Politika", C, 19.I.1953.

¹³¹ C, 9.I.1953.

¹³² Ü.K. 3/E aynen şu şekildeydi: "Türk toplumunun genel seviyesini yükseltici bilim verilerini sözle ve yazı ile halka yaymak."

¹³³ V, 20.7.1953.

olarak faaliyette bulunmaları ve günlük politika ile yazı ve beyanlarda bulunmaları yasaklandı. Bu yasağa uymayanların öğretim üyeliğinden çıkarılması kanuni hale getirildi ve bu halde olan hocaların üniversite öğretim üyeliğinden çıkarılması için yetki üniversite senatolarına verildi¹³⁴.

1956 yılına gelindiğinde, DP, üniversitelerin günlük siyasetle uğraştıklarını ve bunun zararlı olduğunu ileri sürerken CHP ve Hürriyet Partisi üniversitelerin politika ile uğraşmaları gerektiğini savunuyorlardı.

DP'lilerin aksine CHP'liler ilim adamlarının politikaya karışabileceklerini savunuyorlardı. CHP Milletvekili Turhan Feyzioğlu, hür ve demokratik ülkelerde ilim adamlarının kaderlerinin siyaset adamlarının eline verilemeyeceğini ve hürriyeti sevenin ilim ışığından korkmayacağını söylüyordu. Yine CHP'li Emin Soysal, ilmî ve idarî muhtariyetin üniversitelerde icapları ile verilmesini savunurken, CHP'nin diğer bir milletvekili Muammer Akpınar, üniversitenin politikaya karışmaya mecbur olduğunu savunuyordu¹³⁵.

İ.Ü. öğretim üyelerinden Tarık Zafer Tunaya'ya göre; sosyal bilimlere öğreten bir üniversite hocasının laboratuvarı sosyal ve siyasi hayattır. Eğer o hoca etrafında cereyan eden olaylara eğilmezse, onları ilmî bir metodla incelemese, onları objektif bir açıdan yorumlamazsa vazifesini yapmıyor demektir. Tunaya'ya göre, bir öğretim üyesi pratik siyaset yaptığı zaman ise, bir ilim değil, sanat icra ediyor demektir. Siyaset sanatının icra edileceği yer, elbette ilim kürsüsü değildir¹³⁶. Böylece, Tunaya, öğretim üyesinin ilmi olarak siyasetle uğraşabileceğini, ancak pratik olarak siyaset sanatıyla meşgul olamayacağını ifade etmektedir.

7- DP'lilerin Üniversite ve Muhtariyete Bakışları

DP iktidarı döneminde, CHP ve İsmet İnönü devamlı olarak üniversite muhtariyetini savunmakla ülke aydınlarının minnettarlığını kazanmıştı. Muhtariyetten ne kastettiğini açıklanmasa da, CHP'nin anlayışı "sadece üniversite mensuplarının siyasi iktidar karşısında bağımsızlığı manasına geliyordu"¹³⁷. DP, CHP'nin üniversitenin muhtariyeti hususundaki hassasiyeti ve tavırlarından rahatsız oluyordu. DP'li Milli Eğitim Bakanı Atıf Benderlioğlu'nun ifadesiyle, "Muhalefet Partisi (CHP) üniversitelerin koruyucu meleği halinde gürültüler" çıkarmakta ve "muhtariyetin zedelendiği" hususunda iddialar ortaya atmaktadırlar. Benderlioğlu'na göre; muhtariyet CHP tarafından

¹³⁴ V, 22.7.1953; C, 22.7.1953.

¹³⁵ C, 15.1.1960.

¹³⁶ T. Zafer Tunaya, "Üniversite ve Siyaset", C, 28.1.1960.

¹³⁷ Cahit Tanyol, "Demokrasi ve Partizanlık", C, 22.VII.1960.

suiistimal edilerek devamlı tartışma konusu yapılmaktadır. Muhtariyetle ilgili münakaşalar, dedikodular, muhtariyete el atıldığından değil, böyle bir hareket varmış hissini meydana getirmek ve telkin etmek kasdıyla ortaya atılmaktadır. Partizan ilim adamları ilmin haysiyetini yıkmakta, üniversitenin muhtariyet ve ilmi hüviyetine zarar vermektedir¹³⁸.

Üniversitelerin kendisine bağlı olduğu Milli Eğitim Bakanı'nın bu ifadelerinden DP iktidarının üniversite muhtariyetine karşı olmadığı, ancak muhtariyetin ve üniversitelerin kendilerine karşı kullanılmasından rahatsız olduğu anlaşılmaktadır.

V-27 MAYIS AREFESİNDE ÜNİVERSİTELERİN DEMOKRAT PARTİ'YE KARŞI TAVRI VE 27 MAYIS DÖNEMİ

Bazı öğretim üyelerinin bakanlık emrine alınması ile tırmanan gerginlik, 1960'a doğru üniversitelerin topyekün DP iktidarına muhalefet etmeye başlamasıyla zirveye çıkmıştır. 1960 Yılında üniversitede öğrenci olaylarının patlak vermesi ve polisin üniversiteye girmesi tartışmalar meydana getirmiştir. Mesela, 12 Nisan 1960'ta İstanbul Üniversitesi öğrencilerinin irticayı tel'in maksadıyla miting düzenlemek istemesine, irticain olmadığı gerekçesiyle İstanbul Valiliği'nin izin vermemesi üzerine, öğrenciler üniversite bahçesinde sessiz bir yürüyüş yapmak istemişlerdir. Valilik yürüyüşe engel olmak için polisleri üniversite bahçesine göndermiş ve öğrencileri dağıttırmıştır.

Bu hadiseler üzerine üniversite muhtariyetine müdahale edildiği hususunda tartışmalar meydana gelmiş ve DP'li İstanbul Valisi Ethem Yetkiner göre, 'memlekette irtica yoktur, irticain olduğunu söyleyenler onu siyasete alet yapmak istemektedirler. İzinsiz yürüyüş yaparak, her ne pahasına olursa olsun, hükümete karşı gelmek isteyenler üniversite bahçesinde de olsa derhal dağıtırlar. Bu bir ülkedeki kanun hakimiyetinin göstergesidir. Kanunun ihlal edildiği her yerde polis vazifesini serbestçe yapar. Mülki ve adli amirlerden gayri hiç kimseden izin almaya mecbur değildir. Kanunsuz toplantı herkesin serbestçe girip çıktığı üniversite bahçesi değil de binanın içi de olsa polis oraya da girer ve vazifesini yapar. Bunun hükümetin "hürmet ettiği" üniversite

¹³⁸ Benderlioğlu'nun bu beyanati için bakınız; C, 15.I.1960.

muhtariyeti ile ilgisi yoktur. Üniversite muhtariyeti suçluların üniversite içine sığınabilmeleri demek'' değildir¹³⁹.

Üniversitelerden iktidarı hedef alarak "hürriyet" istekleri karşısında en sert konuşmayı yapan ve üniversitelerin muhtariyetlerini kötüye kullanarak DP'ye muhalefet yaptıklarını söyleyen Başbakan Adnan Menderes'tir. Menderes'in 18 Mayıs 1960'ta Manisa Turgutlu'da yaptığı bu konuşma aynen şöyledir¹⁴⁰:

"Üniversite hocaları 1946'da nerede idiler? O zaman çocuk muydular? Onlar o zamanlarda hürriyet ve demokrasi hakkında talebelerine ve halka aydınlatıcı malumat verdiklerini isbat etsinler, ben şimdi hürriyet bağırان hocalar önünde özür dileyeyim.

Onlar üniversiteyi kin setleriyle çevrilmiş bir papalık zannediyorlar. Hayır, sırası gelince onların kürsülerinin dibine kadar gelerek ne yapıyorsunuz diye sorarlar. Bunlar, cübbelerini bir zırh gibi sırtlarına geçirirler ve devletin işlerine karışırlar.

Ne imiş? Muhtariyet varmış. Olur mu bu?

Ben onlara hatırlatırım. Bugün hürriyet, hürriyet diye bağırانlara, eski devirde tek parti hakimiyetinin nazariyelerini okuturlarken nerede idi bu hocalar? Onlar benim bu sözlerimi dinleyince mahcup olacaklardır. Şimdi ise fırsatçılık, kaptıkaçtıllık yaparlar. Hürriyet kahramanı geçinirler. Yağma yok.

Nedir o Üniversite Senatosu? Bir sürü genç elemanını nefes aldırılmaz hale gelmiştir. Onlar evvela üniversite içinde hürriyeti kaldırmışlardır. Şimdi bana kızarlar. Ama onların bu teşebbüsleri hüsrana uğrayacaktır. Unutmasınlar ki bu hareketleriyle Adnan Menderes'i değil, DP iktidarını değil, bütün Türk milletini tek vücut halinde karşılarında bulacaklardır."

Menderes bu konuşmasıyla üniversitenin muhtariyetine değil, tarafgirlik olarak kullanılmasına karşı çıkmakta, DP iktidarına karşı hürriyet isteyen üniversitelileri iki yüzlü ve fırsatçı olarak vasıflandırmaktadır. Menderes üniversitenin muhtariyetinin elinden alındığı 1946'ya kadar olan dönemde neden hürriyet ve muhtariyet istemediklerini nazara vererek, muhtar üniversite hocalarını sahte hürriyet kahramanı ilan etmektedir.

¹³⁹ Vali Ethem Yetkiner'in bu fikirleri için bakınız; C, 13.I:1960

¹⁴⁰ Menderes'in bu konuşması için bakınız; C, 19.VI:1960.

27 Mayıs 1960'a DP iktidarı devrilerek yönetim Milli Birlik Komitesi tarafından ele alınmıştı. Milli Birlik Komitesi ile üniversitelerin iyi diyalogu, üniversitelerde en geniş muhtariyeti verilmesi ile neticelenmiştir. Üniversiteler Milli Eğitim Bakanlığı'na bağımlılıktan kurtarılmış ve sadece üniversite temsilcilerinden oluşan Üniversitelerarası Kurul'a bağımlı hale getirilmiştir. Üniversitelerdeki her türlü denetim senatolarla Üniversitelerarası Kurul'a verilmiştir. Ancak, üniversite muhtariyeti bu kadar geniş bir şekilde ta'mim edilirken, bu kanunla aynı günde çıkarılan 114 sayılı Tasfiye Kanunu ile 27 Mayıs hareketinde etkin rol alanlar da dahil 147 öğretim üyesinin üniversitelerden uzaklaştırılması bir çelişki meydana getirmiş ve özerkliğin ihlal edildiği tartışmalarına yol açmıştır. Üniversitelerin büyük tepki göstermesi üzerine MBK, kararın tekrar gözden geçirileceğini söylemiş ancak somut adımlar atılmadığından bu konu uzun süre gündemde kalmıştır. Başbakan olarak ülkenin yönetimini eline alan CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, DP iktidarı dönemindeki uygulamalarının tersine olarak 147'liklerin problemini çözmekle pek ilgilenmemiştir. 27 Mayıs hareketi sırasında öğrencilerin hareketlerini destekleyen MBK'nın, daha sonra öğrenci teşkilatlarını kontrol altına almak istemesi de tepki ele karşılanmıştır.

SONUÇ

Avrupaî bir tarzda Osmanlı döneminde kurulan Darülfünun ilmî ve idarî özerkliğe sahip bir kurum olarak Cumhuriyet dönemine intikal etmiştir. Cumhuriyet döneminde, 1924 tarihinde ilmî ve idarî özerkliği haiz olarak yeniden örgütlenen Darülfünun, 1933 yılına kadar öğretim üyelerinin siyasi partilerde faaliyet göstermesi¹⁴¹ dahil geniş bir özerklik anlayışı ile idare edilmişti 1933-1946 yılları arasında özerklikten mahrum olarak yönetilen yüksek öğretim, çok partili hayata yeniden geçilmesine paralel özerkliğine yeniden kavuşmuştu.

1950 yılına kadar, üniversitelere özerkliği veren CHP iktidarları tarafından yönetilen Türkiye'de, üniversitelere müdahaleden vazgeçilmemiş, üniversitelere öğrenci alınmasından solcu öğretim üyelerinin üniversitelerden uzaklaştırılmasına kadar pek çok konuda üniversitelere baskı yapılmıştır. CHP, özellikle, sadece sol görüşlü oldukları için, TBMM'de bu öğretim üyelerinin kadrolarını iptali ile üniversiteden uzaklaştırarak Türkiye'de-belki de dünyada-

¹⁴¹ Ali Arslan, - "İstanbul Darülfünunu'nda Öğretim Üyelerinin Siyasetle Uğraşmaları", **İ.Ü. İnkılap Tarihi Enstitüsü Yıllığı**, X (1999), İstanbul 2001, s. 56-70.

bir ilki gerçekleştirmişti. CHP'nin iktidarı döneminde DP üniversitelerin özerkliğinden yana tavır koymuş ve üniversitelilerin muhabbetini celb etmişti.

Demokrat Parti iktidarının ilk yıllarında üniversitelerle DP'li hükümetler arasında iyi ilişkiler varken, 1953 yılında öğretim üyelerinin günlük politikaya karışmalarını engelleyen kanunun yasalaşmasıyla ilişkiler sarsılmaya başlamış, ancak, 1956 yılına kadar ciddi bir problem meydana gelmemişti. Bu arada muhalefetteki CHP'nin özerkliğe aykırı olarak DP'nin üniversitelere müdahale ettiğini özellikle vurguladığı bir dönemde, Turhan Feyzioğlu'nun Milli Eğitim Bakanlığı emrine alınması, DP ile üniversiteler arasındaki ilişkileri bozmuştur. Prof. Kubalı'nın da bakanlık emrine alınmasıyla başlayan olaylar, 1960 yılındaki öğrenci olaylarına kadar aralıklarla devam etmişti. Üniversitelerdeki gerginlik DP iktidarına son verilen 27 Mayıs 1960'ta MBK'nin askeri idaresinin kurulmasına kadar sürmüştü. 27 Mayıs sürecinde DP karşısında CHP ve MBK yanında yer alan üniversiteler, içlerinde DP iktidarına karşı mücadele verenler de dahil 147 öğretim üyesinin üniversiteden uzaklaştırılmasıyla şok olmuşlardı. İsmet İnönü başkanlığında kurulan hükümetten de pek bir yardım görememişlerdi.

ÖZET

Batı üniversiteleri örnek alınarak Osmanlı döneminde kurulan Darülfünun, 1933 yılında düzenlemeye tabi tutularak üniversite adını almıştı. II. Dünya Savaşı sonunda, 1933 öncesinde olduğu gibi özerkliğini yeniden kazanmıştı. Ancak , özerkliği veren CHP yönetimi, 1946-1950 yılları arasında, özerkliğin aksine hareket ederek üniversitelere müdahale etmiş ve sadece sol görüşlü oldukları için bazı öğretim üyelerini üniversiteden uzaklaştırmıştı. Muhalefet döneminde üniversitelerde özerklik lehine tavır koyan Demokrat Parti, iktidarının ilk üç yılında üniversitelerle iyi ilişkiler kurarken, 1953'ten itibaren özerkliği kısıtlayıcı uygulamalar ortaya koymaya başlamıştı. 1956-1960 arası dönemde Demokrat Parti yönetimi üniversitelerde kendisine karşı tavır koyan öğretim üyelerini Milli Eğitim Bakanlığı emrine alarak üniversiteler müdahale etmişti. Üniversiteler de 27 Mayıs hareketine destek vererek Demokrat Parti iktidarının düşmesine yardımcı olmuşlardı. Fakat iktidara gelen MBK iktidarı da üniversitelerden 147 kişiyi atarak özerkliği büyük darbe indirmişti.

SUMMARY

Darulfünun was founded in Ottoman period as a Western style. In 1933, Turkish Government reorganised the Darulfünun and named Istanbul University. After the Second World War, Republic People Party's administration gave the autonomy to universities. But, Republic People Party continued to practice against the autonomy and leftist professors had been expelled from the university. In 1950-1953, Democrat Party's relation was very good with universities. However, between 1953-1960, Democrat Party put pressure on university and took same professors from the university and appointed as a official. Thereupon, universities supported 27 May Military Administration. But this time, 147 professors were expelled from universities by military rulers.